MINŐSÍTETT
GYÓGYPEDAGÓGIAI PROGRAM

ok

Országos Közoktatási
Intézet

ADD A KEZED!

SAJÁTOS NEVELÉSI IGÉNYŰ KISGYERMEKEK ÓVODAI NEVELÉSI PROGRAMJA

Alkalmazza: a Bartos Sándor Általános Iskola és Előkészítő Szakiskola óvodai csoportja.

Készítette: Kissné Haffner Éva
Szabó Borbála
Wagner Pálné

Lektorálta: Mezeiné dr. Isépy Mária

Adaptálta: Antalka Zsoltné
szakvizsgázott fejlesztőpedagógus,
gyógypedagógus, óvodapedagógus

Kedves Olvasó!

Ön a Bartos Sándor Általános Iskola és Előkészítő Szakiskola óvodai csoportjának programját olvassa, melyet a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola Gyakorló Óvodájának programjából, annak átdolgozásával készítettünk.

Engedje meg, hogy átjárja ezen írás hatása.
Ne csak értelemmel, szívvel-lélekkel vegye át lelkesedését, küzdelmeit, erőfeszítéseit a gyermekért, a gyermek emberhez méltó életéért, a gyermek csodálatosan gazdag emberi értékeinek kibontakoztatásáért, kiteljesítéséért, és ezáltal a pedagógus hivatás mélyül, nemesedik, életszerűbbé válik.

B e v e z e t ő

Az intézmény neve:

Bartos Sándor Általános Iskola és Előkészítő Szakiskola

Az intézmény fenntartója:

Klebersberg Intézményfenntartó központ

Az intézmény alapító okirata:

51/2006.(VI.15.)MÖK határozat alapján többcélú közoktatási intézmény (összetett iskola).

Az intézmény földrajzi működési területe:

Várpalota

Az óvoda felvételi körzete:

Várpalota város és körzete

A gyermekek a Tanulási Képességet Vizsgáló Szakértői és Rehabilitációs Bizottság javaslata alapján nyernek felvételt. Ebben az értelemben a gyógy-pedagógiai óvoda "bemenetszabályozott" intézmény.

A nemzeti köznevelésrõl szóló 2011. évi CXC. törvény 4. § 25. pontjában meghatározottak szerinti sajátos nevelési igényû (a továbbiakban: sajátos nevelési igényû) gyermekek óvodai nevelését végzõ óvoda a helyi pedagógiai programját az Óvodai nevelés országos alapprogramja, valamint az e rendelet 1. mellékleteként kiadott Sajátos nevelési igényû gyermekek óvodai nevelésének irányelvében foglaltak figyelembevételével készíti és fogadja el.

.

I.1.1.Tárgyi feltételek

Csoportszoba, egyéni fejlesztést biztosító helyiség, gyermekmosdó zuhanyozóval, gyermek öltöző, ünnepélyek lebonyolítására szolgáló közös helyiség, melegítő vagy tálaló konyha, tornaszoba, jól felszerelt, tágas udvar (füves, árnyékos, napos résszel

A csoportszobában a szokásos óvodai berendezésen túl szükséges: , az egyéni fejlesztéshez logopédiai tükör, fejlesztő játékok, speciális audiovizuális eszközök, mozgásfejlesztést segítő eszközök (pl. Bobath labdák, hengerek, WESCO eszközök), a finommotorika fejlesztést segítő játékok, eszközök, anyag (lehetőleg természetes anyagok, eszközök), logopédiai eszközök.

I.1.2.Óvoda személyi feltételei:

Az óvoda személyi feltételei jónak mondhatóak. A két óvodai csoportban délelőttös és délutános munkarendben két-két gyógypedagógus dolgozi.Közülük három óvónői végzettséggel is rendelkezik.Valamint logopédiai, fejlesztőpedagógiai, alapozó terápiai, és gyógypedagógusi szakvizsgával is rendelkeznek a kollégák.

A munkát két dajka segíti, akik közül egy gyógypedagógiai asszisztensi végzettséggel is rendelkezik.

Munkánkat pszichológus személyiségfejlesztése teszi teljessé.

I.1.3.Az óvónő személyisége:

Programunk megvalósulását sikerét,esetleges kudarcát is meghatározhatja az óvónők személyisége,nevelőtestület légköre, a vezető közreműködése.A nevelőmunkát az óvóda teljes nyitvatartása alatt óvónők végzik. Személyiségük minta a nevelésben. Magatartásukat tolerancia, elfogadás, kezdeményezőképesség jellemzi.

I:1.4.A szükséges gyógypedagógiai feltételek biztosítása a sajátos nevelési igényû gyermek számára

a) A sérülésspecifikus módszerek, terápiák, technikák szakszerû megválasztása és alkalmazása;

b) az egyéni szükségletekhez igazodó környezet, speciális bútorok biztosítása;

c) az egyéni szükségletekhez igazodóan speciális segédeszközök használata; a segédeszközök elfogadtatása, azok

következetes használatára és megóvására nevelés;

d) a kompenzációs lehetõségek körének bõvítése a nem vagy kevésbé sérült funkciók differenciáltabb

mûködésének tudatos fejlesztésével;

e) annak felismerése, hogy a sajátos nevelési igényû kisgyermek egyes területeken kiemelkedõ teljesítményre is

képes;

f) rugalmas szervezeti keretek kialakítása a sajátos nevelési igényû gyermekek egyéni foglalkoztatásának

megvalósulásához;

g) az óvoda pedagógusai, pedagógiai munkát segítõ alkalmazottai és a szülõk megfelelõ tájékoztatása a sajátos nevelési igényû gyermek befogadására, együttmûködés a sérült gyermek családjával.

I. A korai segítségnyújtás, gyógypedagógiai óvodai nevelés indokoltsága

A köznevelési törvény biztosítja, hogy minden sérült, akadályozott fejlődésű gyermek születése pillanatától, illetve a szülők igényeihez alkalmazkodva, támogató segítséget kapjon.

Olyan segítséget, amely hatékonyan mozdítja elő a szervezet érését, integratív funkcióinak, belső erőtartalékainak kibontakoztatását.

Ahhoz, hogy a speciális nevelési szükségletű gyermek eredményesen illeszkedjen be a többségi közösségbe, hogy saját képességeinek megfelelően fejlődjön, orvosi - gyógypedagógiai - pszichológiai segítségre van szüksége.

Washingtonban, 1996. június 1.-én a Sérült Gyermekek Szolgáltatásairól szóló IV. Nemzetközi Konferencián az alábbi határozat és minden országnak szóló ajánlás született:

I. A Sajátos nevelési igényû gyermekek óvodai nevelésének irányelve

I.1 Általános elvek

I.1.1. Az Óvodai nevelés országos alapprogramja a sajátos nevelési igényû gyermekek óvodai nevelésében

Az alapdokumentumban meghatározott nevelési, fejlesztési tartalmak -minden gyermek számára szükségesek. Az óvodai nevelés a sajátos nevelési igényû gyermekeknél is a nevelés általános célkitûzéseinek megvalósítására

’ törekszik. A nevelés hatására a sérült kisgyermeknél is fejlõdik az alkalmazkodó készség, az akaraterõ, az önállóságra

törekvés, az érzelmi élet, az együttmûködés. A sajátos nevelési igény szerinti környezet kialakítása, a szükséges tárgyi feltételek, és segédeszközök megléte akkor biztosítja a nevelési célok megvalósíthatóságát, ha a napirend során

a gyermek mindig csak annyi segítséget kap, ami a további önálló cselekvéséhez szükséges.

I.1.2. Az Irányelv célja

Az Irányelv célja, hogy a nevelési programban foglaltak és a sajátos nevelési igény összhangba kerüljenek. Annak biztosítását szolgálja, hogy

– az elvárások igazodjanak a gyermekek fejlõdésének üteméhez,

– fejlesztésük a számukra megfelelõ területeken valósuljon meg,

– a sajátos nevelési igényû gyermekeket a nevelés, a fejlesztés ne terhelje túl,

– a habilitációs, rehabilitációs célú fejlesztõ foglalkozások programjai váljanak az óvodák nevelési programjainak tartalmi elemeivé.

A fejlesztés szervezeti keretének megválasztását, az alkalmazott speciális módszer- és eszközrendszert minden esetben a gyermekek állapotából fakadó egyéni szükségletek határozzák meg. A többségi óvodában történõ együttnevelés – az illetékes szakértõi bizottság szakértõi véleményének figyelembevételével – minden esetben egyéni döntést igényel a gyerek szükségletei szerint.

I.1.3. A habilitációs, rehabilitációs ellátás közös elvei

A sajátos nevelési igény kifejezi:

a) a gyermek életkori sajátosságainak a fogyatékosság, az autizmus spektrum zavar vagy egyéb pszichés fejlõdési zavar által okozott részleges vagy teljes körû módosulását,

b) a képességek részleges vagy teljes kiesését, fejletlenségét, eltérõ ütemû fejleszthetõségét. Az egészségügyi és pedagógiai célú habilitációs, rehabilitációs tevékenység olyan teammunkában kialakított és szervezett nevelési folyamatban valósul meg, mely az egyes gyermekek vagy gyermekcsoport igényeitõl függõ

eljárások (idõkeret, eszközök, módszerek, terápiák) alkalmazását teszi szükségessé.

A sajátos nevelési igény a szokásos tartalmi és eljárásbeli differenciálástól eltérõ, nagyobb mértékû differenciálást,

speciális eljárások alkalmazását, illetve kiegészítõ fejlesztõ, korrekciós, habilitációs, rehabilitációs, valamint terápiás

célú pedagógiai eljárások alkalmazását teszi szükségessé.

A nevelés, a fejlesztés feltételeit a köznevelési törvény és az ahhoz kapcsolódó jogszabályok határozzák meg. Az általánosan kötelezõ feltételeket a jogszabályok több területen módosítják, illetve kiegészítik olyan többletszolgáltatásokkal, amelyeket ki kell alakítani, és hozzáférhetõvé kell tenni.

A gyermekek habilitációs, rehabilitációs célú fejlesztésének az alapja a szakértõi bizottság szakértõi véleménye. Az óvodai nevelõmunka során figyelemmel kell lenni arra, hogy

– a sérült kisgyermek harmonikus személyiségfejlõdését az elfogadó, az eredményeket értékelõ környezet segíti;

– a gyermek iránti elvárást fogyatékosságának, autizmus spektrum zavarának vagy egyéb pszichés fejlõdési zavarának jellege, súlyosságának mértéke határozza meg;

– terhelhetõségét biológiai állapota, esetleges társuló fogyatékossága, személyiségjegyei befolyásolják.

A habilitációs, rehabilitációs egyéni és/vagy csoportos fejlesztés elsõsorban gyógypedagógiai kompetencia, amely kiegészül a társszakmák – pszichológiai, orvosi – terápiás együttmûködésével. Az egyéni fejlesztési terv elkészítéséhez

a gyermek fogyatékosságának, pszichés fejlõdési zavarának típusához igazodó szakképzettséggel rendelkezõ gyógypedagógus, gyógypedagógiai tanár, konduktor, konduktor-óvodapedagógus, konduktor-tanító, terapeuta, pszichológus, orvos együttmûködése szükséges.

I.1.4. A habilitációs, rehabilitációs tevékenység közös céljai és feladatai

A fejlesztés céljait minden esetben a fejleszthetõséget megfogalmazó gyógypedagógiai-orvosi-pszichológiai komplex vizsgálat diagnózisára, javaslataira kell építeni.

a) A mozgásszervi, érzékszervi, értelmi vagy beszédfogyatékosságból, több fogyatékosság együttes elõfordulása esetén halmozottan fogyatékosságból, autizmus spektrum zavarból fakadó hiányzó vagy sérült funkciók kompenzálása vagy helyreállítása, a meglévõ ép funkciók bevonásával,

b) Törekvés a különféle funkciók egyensúlyának kialakítására.

c) A szükséges speciális eszközök elfogadtatása és használatuk megtanítása.

d) Az egyéni sikereket segítõ tulajdonságok, funkciók fejlesztése.

e) Az egyes területeken kimagasló képességeket mutató gyermek támogatása.

Ezért a programnak gyermekre lebontottnak kell lennie a kis lépések elvét, az állandóságot, a folyamatosságot kell szolgálnia.

"A nevelés nem csupán szocializációs aktus, hanem perszonális és szociális integrációs folyamat, amelyben a személy (az én) alkotó szere-pet tölt be, még akkor is, ha fogyatékossága bizonyos fokig gátolja ebben" -- írja *Otto Speek*

II.Az iskoláskor előtti nevelés rövid történeti áttekintése

Ahhoz, hogy a sérült gyermek szocializációja eredményes legyen, s e folyamatban maga is egyre aktívabban részt tudjon venni, a család, a gyógy-

pedagógus segítő támogatásán túl, a **"befogadó" társadalom szemlélet-változására** is szükség van.

Az elmúlt negyedszázad sok tekintetben előre lépést mutat – a korai fej-lesztés, óvodai nevelés terén, - de sok, ma még megoldhatatlan feladatot jelöl
ki az elkövetkező időkre.

A század elején *Ranschburg Pál* és *Tóth Zoltán* már megfogalmazták, hogy a fogyatékosokról való gondoskodásnak a bölcsőtől a sírig kell tartania, de még nagyon hosszú az út a megvalósulásig. Kizárólag a gyermek érdeke és állapota dönti el, hogy ez szegregált, vagy integrált környezetben valósulhat meg optimálisan.

Egyre több óvoda válik befogadó óvodává, a szülők egyre inkább többségi óvodába szeretnék járatni sérült gyermeküket.

Az elmúlt évtizedekben megindult egy folyamat, melynek legfontosabb jellemzője, hogy a **sérült gyermeket is elsősorban gyermekeknek** tekinti, aki valamilyen "mássággal" bír. Ennek a gyermeknek is **joga van** a szeretetre, az emberi kapcsolatokra, a védettségre, a biztonságra, a megértésre, az ember méltóságának tiszteletben tartására. Joga van az önkifejezésre, a megértésre.

Ha mindezek nem biztosíthatók számukra a szocializációs folyamatban, akkor a "sérülten is emberi létforma kibontakozásának esélyétől fosztjuk meg őket".

A gyógypedagógiai óvoda a szocializációt segítő folyamat egyik állomása lehet.

Vannak gyermekek, akik nevelésében kihagyhatatlan állomás, vannak akiknél átmenet -- integrációra felkészítő -- vagy a sikertelen integráció utáni fejlesztő intézmény, és vannak értelmi fejlődésükben középsúlyos fokban akadályozott gyermekek, akiknél nem indokolt ennek az intézménynek igénybevétele.

Bizonyos jól szocializált, jól fejleszthető gyermekek -- ha a személyi, tárgyi feltételek adottak (felkészített, kiképzett óvodapedagógus, gyógypedagógus segítő jelenléte, kis létszámú értő, odaforduló felnőtt és gyermekközösség, együttműködő szülők stb.) -- eredményesen nevelhetők az integrált óvodai csoportokban.

Bárhol is nevelkedjen azonban a 3 - 7 éves sajátos nevelési igényű óvodáskorú gyermek, fontos, hogy speciális nevelési szükségleteinek megfelelően szolgálják képességeinek fejlesztését, szocializációját.

III. A gyógypedagógiai óvoda nevelési koncepciója

Az óvoda célja: egy olyan feltételrendszer biztosítása, amely figyelembe veszi a tünetek változatosságát, az egyéni teherbíró képességet, a speciális nevelési szükségleteket, a harmonikus személyiségfejlesztést, a testi, szociális, értelmi érettség kialakítása, az iskolai potenciális tanulási zavarok megelőzése, az iskolában történő beválás érdekében. Mindezek alapján a fejlesztés magába foglalja a vizuális, akusztikus, taktilis, mozgásos észlelés folyamatait, a motoros
képességek, a beszéd- és nyelvi készségek és az értelmi képességek fejlesztését. Az egyes fogyatékossági típusok függvényében más-más terület kap nagyobb hangsúlyt.
Halmozottan fogyatékos gyermek, gyermekcsoport esetén a megállapított fogyatékosságok mindegyikére tekintettel kell lenni. A nevelési programot egyéni fejlesztési terv is kiegészíti

Ez így egységben igazódik a speciális nevelési szükségletekhez, életkori, érési sajátosságokhoz igazodó támasznyújtás, az érzelmi biztonság nyújtásán túl törekszik :

- az interperszonális kapcsolatok, az énkép kialakítására, az önismere fejlesztésére, attitűdök, normák kialakítására;
- speciális módszerek, terápiák alkalmazásával segíti az egyre pontosabb észlelést, fejleszti a figyelem összpontosítását, a gondolkodást, az emlékezetet, elősegíti a verbális és nonverbális kommunikáció kialakulását;
- a tanulási képességeket meghatározó struktúrák fejlesztésénél a mozgásra alapoz;
- a program a gyógypedagógiai hagyományokra, a legújabb szakirodalomra, a gazdag tapasztalatokra támaszkodik, a sérült gyermek egyéniszükségleteihez, eltérő fejlődési üteméhez igazodik;

- differenciált, a szükségletekhez igazodó segítségnyújtással szolgálja a képességfejlesztést, törekszik a hiányosan működő képesség korrekciójára valamennyi területen.

III.1. A fejlesztés legfontosabb területei:

1.1 a **nagymozgás**ok kialakítása, korrigálása; az egyensúlyérzék fejlesztése;

1.2. a **manuális** készség fejlesztése;

1.3. a beszédszervek ügyesítése, a **beszéd** indítása;

1.4. a **játéktevékenység** fejlesztése

1.5. a speciális **zenei nevelés** alapjainak lerakása.

A percepció fejlesztés, a kognitív funkciók, a mozgás stb. fejlesztésén túl különös hangsúlyt kap az **önkiszolgálás,önellátás** fejlesztése, az iskolai életmódra való felkészítés, egyéni, kiscsoportos, csoportos formában, játékosan, sok tapasz-talatszerzést biztosítva a módszeres, következetes, apró lépésekben történő fejlesztés, a "gyökerek" kiépítése.

A program foglalkozási körén túl lehetőséget kell teremteni a **kiegészítő terápiák** igénybevételére (pl. speciális úszás, terápiás lovagoltatás,kutyaterápia,fényterápia stb).

Törekszik a program a családközpontú gondoskodás megvalósítására, támaszkodik a korai fejlesztés eredményeire.

Támogatja az integrációs törekvéseket. Felkészítik az arra alkalmas gyermekeket a többségi intézményes nevelésre.

Részt vesz az intézmény a befogadó pedagógusok képzésében.

Tervezzük, hogy módszertani központként hospitálási, konzultációs lehetőséget biztosítunk a kistérség szakemberei számára.

Az itt folyó munkával kapcsolatban videofilmek készültek.
Mindezek a szülőkkel együttműködve valósulna meg.
Tanácsadással segítik őket.
A meleg családias légkör őszinte, a gyermekek ügyét szolgáló együttműködést biztosít minden gyermek és felnőtt számára.

IV. Fejlesztési célok

A sajátos nevelési igényű óvodáskorú gyermekek az óvodába lépéskor igen heterogén képet mutatnak. Az eltérések az életkorban, fejlettségi szintben, a fogyatékosság súlyosságában, típusában, a gyermek előzetes életében, családi vagy előző intézményes nevelésében gyökereznek.

Közös vonásuk azonban, hogy **fejlődésük lelassult**, s a mennyiségi eltérésen túl **minőségi eltérés** tapasztalható. Az **alacsony pszichés aktivációs szint** miatt minden területen nehezebben induló, lassabb fejlődést mutatnak. Gyakran motiváció szegények.

Míg a problémamentesen fejlődő gyermek egyenletes tempóban nagyobb lépcsőfokokon át jut el a célig, addig az értelmi fogyatékos gyermek sok kisebb, alacsonyabb lépcsőfok megmászásával, **kis lépésekkel**, sok-sok gyakorlás után közelíti meg a célt, saját lehetőségeinek csúcsát.

Szorosan **együttműködve a családdal** célzottan igyekszik a pedagógus kihasználni azokat az időpontokat, amikor bizonyos funkciók érése "szenzibilis fázisban" van.

Az optimális fejlesztés a transzfer hatás következtében az egész személyiségre hat, a **gyermek pszichomotoros fejlesztését szolgálja**. Igy nem egymástól elkülönült funkció tréning zajlik, hanem egyidejűleg több funkció fejlődését segíti a komplex környezet.

A **szociális tanulás támogatása közben** figyelembe veszi a program a különböző funkciók egymásra épülését, hogy sikerélményt biztosítson a gyerme-keknek, s hogy a tanítási technikák könnyen érthetőek, elsajátíthatóak legyenek.

A "tanulás" akkor hatékony, ha a gyermek érzi a **biztonságot**, ha tudja, hogy a környezete őt elfogadja, megérti.

3 "alapelv"-nek kell érvényesülni: "Ölelj át!", "Tegyél le!", "Hagyjál békén!".

Ez jelenti egyrészt az életkor specifikus, illetve fejlettség szerinti önállósulási folya-matok állomásait, másrészt azt, hogy a sérült gyermek is elsősorban gyermek, akinek szüksége van a bizalomteljes szeretetre, elfogadásra, de a túlzott óvó-védő szeretet gátja lehet az önállósulásnak.

Így meg kell tanulni elengedni, "letenni" a gyereket, örülni az első önálló kísérleteknek, s ezt elő kell segíteni, illetve szükségleteit olymódon figyelembe venni, hogy a napirendben legyenek a pihenést, a nyugalmat biztosító idők, fázisok, ahol azt csinál, amit akar -- természetesen a felnőtt felügyelete mellett.

Miután a **spontán tanulás is sérült**, gyakran hiányzik a természetes kíváncsiság belőlük, tudatosan kell kiépíteni a tanulási helyzeteket.

Meg kell tanulniuk az összes érzékszerv bevonásával a **helyes érzé-kelést, észlelést**, mint a magasabb mentális folyamatok kialakulásának első lépcsőfokát.

Az észleléssel igen szoros kapcsolatban van a megismerés folyamatában az **emlékezet** és **figyelem**, hisz csak azt tudják felidézni, amire emlékeznek, az emlékezet pedig függ a figyelemtől.

A **nagy mozgásigényre**, a **tevékenység érzelem vezéreltségére**, a viszonylag jó **utánozókészségre**, a felnőttközpontúságra támaszkodva lehet eredményt elérni.

A gyermeki személyiség fejlődése szempontjából a legfontosabb tevékenységformára a **játékra** épülhet a pedagógiai munka, bármilyen képességfejlesztés legyen az mozgás, pszichomotoros vagy nyelvi-kommunikációs fejlesztés.

A játék nincs ellentétben a tanulással. Játék közben a gyermek tanul: tanul szociális szerepet, érzelmeket, motívumokat, beállítódást, tanulja a környezet személyi és tárgyi világának elsajátítását.

Az **óvodai élet tudatos szervezésével**, a mindennapos szakszerű csoportos és egyéni **képességfejlesztő munkával**, az **érzelmi biztonság megteremtésével**, a gyermekek tevékenységszükségletének kielégítésével, a sokoldalú tapasztalat-szerzést, a szociális tanulás feltételeit biztosítva **kell elérni**, hogy az óvodások:

- érezzék magukat biztonságban a szeretetteljes légkörű közösségben;
- testi, szociális, értelmi képességeik egyaránt fejlődjenek:
- tudjanak utánozni;
- tudjanak egymás mellett és egymással tevékenykedni, a felnőtt irányítását elfogadni;
- használják adekvátan a játékeszközöket, játékban legyenek kitartóak, vigyázzanak játékukra, ismerjék azok helyét;
- értsék az egyszerű -- alkalmanként gesztussal kísért -- verbális utasításokat, azokat hajtsák végre.
- fejlettségi szintjüknek megfelelően tudjanak kommunikálni;
- kívánságukat, kérésüket, szükségleteiket tudják közölni; használjanak nonverbális jelzéseket is.
- sokrétű tapasztalatokat szerezzenek közvetlen környezetükről, tudjanak abban tájékozódni. Ismerjék meg a környezet tárgyait, azok tulajdonságait.

- tudjanak rövid ideig feladathelyzetben maradni, figyelmüket egy adott tevékenységre irányítani.
- alakuljon ki önállóságuk az elemi tisztálkodás, öltözés-vetkőzés, étkezés, WC használat terén. Ha kell, fogadjanak el és kérjenek segítséget.
- mozgásuk legyen viszonylag összerendezett, harmónikus; igényeljék a rendszeres mozgást, tevékenyen vegyenek részt mozgásos játékokat .
- tudjanak különböző anyagokkal ügyesen manipulálni, alakuljon ki az ábrázolás igénye bennük.
- szívesen hallgassanak rövid mesét, verset. Tudjanak életkoruknak, fejlettségi szintjüknek megfelelő dalokat, verseket, mondókákat,
- ismerjék az alapvető viselkedési szokásokat, tudjanak köszönni, kérni, kivárni stb. Tudjanak elemi szabályokhoz alkalmazkodni, elemi munkát végezni.

IV.1. Tartalom

A tanulás folyamatában elméleti, gyakorlati ismeretek, jártasságok, készségek elsajátítását, képességek kialakulását, viszonyulások, érzelmi akarati tulajdonságok fejlődését, magatartás tanulást segíti a pedagógus. A verbális, mozgásos és szociális tanulás eredményeként alakulnak a gyermek érzelmei, a cselekvés módja, a szociális magatartás, különböző tulajdonságok és képességek.

IV.1.1.Foglalkozási formák a gyógypedagógiai óvodában

1.2.**önkiszolgálásra nevelés**: feladatai: a tisztálkodás, öltözés-vetkőzés, étkezés, egyszerű munkavégzés, szobatisztaságra nevelés terén minél nagyobb önállóságra nevelni az óvodás gyermeket.

1.3.mozgásfejlesztés: az alapmozgások kialakítása, korrigálása, a koordinációs zavarok, a mozgásos ügyetlenség csökkentése, a testi-lelki harmónia, a jó pszichomotoros állapot elősegítése.

1.4. **beszégfejlesztés és környezetismeret megismerésére nevelés:** kettős feladata: a beszéd megértés fejlesztése, az aktív beszéd indítása, fejlesztése, illetve speciális megközelítési móddal, kis lépésekkel, minden érzékszerv egyidejű bevonásával a szűkebb környezet megismertetése. Egyszerű mesék, versek, mondókák megtanítása.

1.5. ábrázolás -alakítás**:** a vizuális és taktilis észle-lés, a testséma fejlesztése a szem-kéz koordináció, alakállandóság, alak-háttér felismerő képesség fejlesztése, a téri tájékozódás fejlesztése, a helyes ceruzafogás megtanítása, az ábrázoló kedv felkeltése, technikák, eszközök megismertetése.

1.6. **Játékra nevelés:** az adekvát játékhasználat elsajátíttatása, a gyakorló, konstruáló és elemi szerepjátékok megismertetése. Az egymás melletti és együttes játék megvalósítása énekes-verses népi játékok játszása.

1.7. **egyéni fejlesztés:** az adott gyermek fejlettségi szintjének megfelelő képességfejlesztés. A lassabban haladó és a csoport átlagánál jobb képességű gyermek egyénre szabott terápiáját is jelenti.

1.8.zenei nevelés alapjai: egyszerű ritmusú versek, mondókák segítségével a ritmus, a zenei hallás fejlesztése, alapjainak megtanítása.

IV.2.Kiegészítő terápiák

2.1. **beszédjavítás,-beszédfejlesztés :** megkésett terápia

2.2. **speciális úszásoktatás elemei**: vízhezszoktatás, a vízben való biztos mozgás, a helyes levegővétel elsajátítása, az úszás előkészítése, a siklás -- esetleg úszás -- megtanítása erre kiképzett gyógypedagógus úszóedző vezetésével.

2.3.Mozgásfejlesztő terápia, gyógytesnevelés: az erre rászoruló szakorvosi javaslattal rendelkező gyermekek számára erre kiképzett gyógypedagógus által végzett célzott foglalkozás.

2.4. **terápiás lovagoltatás**: a szülő igénye szerint az erre alkalmas gyermekek terápiája erre kiképzett szakember vezetésével.

2.5. **Kutyaterápia:** személyiségfejlesztő trénng, erre kiképzett oktató irányításával. Szocializációs segítség és beszéd- mozgásfejlesztő eljárás a gyermek érdekében.

IV.3.A foglalkozások heti rendszeressége

A foglalkozás neve	heti előfordulás	a foglalkozás formája
Beszédfejlesztés és környezeti nevelés	5	csoportos, egyéni
mozgásfejlesztés	5	csoportos
Önkiszolgálásra nevelés	2- 5	egyéni, mikrocsoportos
Ábrázolás-alakítás	3	mikrocsoportos vagy egyéni
játékra nevelés	2 – 3-5	csoportos, mikrocsoportos vagy egyéni
egyéni fejlesztés	5	egyéni
zenei nevelés alapjai	2	mikrocsoportos

A foglalkozások konkrét számát a tanév elején a csoport diagnosztikus állapotfelmérése után állapítjuk meg.

IV.4. Keretnapirend.

7tól-8-ig gyerekek folyamatos fogadása,irányított játék,egyéni fejlesztés összevont csoportban.
8-tól-9-ig testápolási feladatok, gondozási feladatok,reggeli, önkiszolgálás
9-től-10-ig: mindennapos testnevelés,komplex foglalkozások
10-től-11-ig egyéni fejlesztés, mozgásra nevelés,játék tevékenység,
11-től-12-ig:testápolási teendők, gondozási feladatok, ebéd, pihenőhóz készülődés
12-től-13-ig:Pihenő
13-tól-14-ig:Pihenő, egyéni fejlesztés, beszédfejlesztés, mozgásfejlesztés.
14-től-15-ig: folyamatos ébresztés, uzsonna

15-től-16-ig:szabad játék, gyermekek folyamatos távozása

V.1.Speciális óvódai nevelést-oktatást igénylő gyerekek csoportjai,jellemzői

1.1Az enyhén értelmi fogyatékos gyermek

Az enyhén értelmi fogyatékos gyermek fejlesztésében meghatározó és kívánatos a nem fogyatékos óvodás korúakkal
történõ együttnevelés. A spontán tanulást, a társakkal való együttmûködést, a kommunikáció fejlõdését segítik azok
az élmények, tapasztalatok és minták, amelyeket a gyermek a kortárscsoportban megél. Az integrált óvodai nevelés keretében szükség szerint gondoskodni kell a folyamatos gyógypedagógiai megsegítésrõl. Külön óvodai csoport létesítése kizárólag az 5. életévét betöltött – óvodai nevelésre kötelezett – és a komplex – gyógypedagógiai, pedagógiai, pszichológiai és orvosi – vizsgálat diagnózisa alapján egyértelmûen az enyhén értelmifogyatékos övezetbe sorolt gyermekek számára abban az esetben lehet szakmailag indokolt, ha az iskolába lépéshez szükséges fejlettséget a gyermek vélhetõen csak a speciális nevelés keretében biztosított, intenzív gyógypedagógiai fejlesztés mellett éri el.

1.2.. A középsúlyosan értelmi fogyatékos gyermek

A középsúlyosan értelmi fogyatékos gyermekek sérülése általában már az óvodáskort megelõzõen, közvetlenül szülés után vagy kora gyermekkorban

felismerhetõ. A jól szervezett és hatékony korai fejlesztés jelentõsen segítheti az
óvodai beilleszkedést és az óvodaérettség elérését.
Óvodába lépéskor jellemzõ a bizonytalan nagymozgás, ügyetlen manipuláció, elõfordulhatnak sztereotip mozgások.
Szobatisztaság kialakulatlan, beszédértés gyenge, sok esetben a kommunikáció súlyosan akadályozott. Sérült a figyelem, a motiváció, az emlékezet és a kitartás.
A középsúlyosan értelmi fogyatékos gyermek fejlesztésében a kis lépések elvét alkalmazva, a gyermekekre jellemzõ
cselekvésbe ágyazott gondolkodást figyelembe vevõ képességfejlesztés kellõ idõt, alkalmat kell, hogy biztosítson:
a) az alapmozgások, manipuláció kialakítására, fejlesztésére,
b) a minimális kontaktus, kooperációs készség, valamint a nonverbális és verbális kommunikáció fejlesztésére, a gyermek egyéni szükségleteinek megfelelõen a szóbeli kommunikációt kiegészítõ, illetve helyettesítõ módszerek, eszközök alkalmazásával történõ fejlesztésére,
c) a beszédindításra, a beszédmegértés fejlesztésére, az aktív szókincs bõvítésére,
d) a szobatisztaság, az alapvetõ önkiszolgálási szokások kialakítására,
e) az adekvát játékhasználat elsajátítására, a kognitív funkciók fejlesztésére.
Ezek kialakításánál kiemelt szerepe van a rendszerességnek, az utánzásnak, a gesztussal kísért, egyszerû verbális utasításnak, a zenének, a ritmusnak, a sok ismétlésnek.
A fejlesztés során a csoportos foglalkozásokon törekedni kell a megfelelõ motiváció fenntartására, a csoportban az egymáshoz való közeledésre, az egymás melletti tevékenykedés fejlesztésére.

1.3. Beszédfogyatékos gyermek nyelvfejlõdési és beszédzavarok óvodáskorban:

Beszédfogyatékos gyermek esetén a receptív vagy expresszív beszéd/nyelvi képességrendszer szervezõdésének fejlõdési eredetû vagy szerzett zavara miatt az anyanyelv elsajátítás folyamata akadályozott, a gyermek életkorától
eltérõ. A beszédfogyatékos gyermek szenzoros, motoros vagy szenzomotoros problémája (expresszív diszfázia,receptív diszfázia, kevert típusú diszfázia, a folyamatos beszéd zavarai, logofóbia, centrális eredetû szerzett
beszédzavarok, orrhangzós beszéd), illetve a beszédproblémákhoz társuló megismerési nehézségek és viselkedés zavarok miatt eltérõen fejlõdik. Beszédfogyatékos az a gyermek, akit a szakértõi bizottság a komplex vizsgálata alapján annak minõsít.
A beszédfogyatékos gyermek óvodai nevelését megelõzheti a korai fejlesztés.
A nyelvfejlõdési és beszédzavarok az anyanyelvi fejlettség alacsony szintjében a beszédértés és észlelés nehézségében, kifejezõkészség nehézségében (szegényes szókincs, grammatikai fejletlenség), a beszédszervezõdés
nehézségében (mondatalkotási készség nehézsége, összefüggõ beszéd kialakulatlansága), a beszédszervi mûködés gyengeségében, a beszédhangok tiszta ejtésének hiányában, az írott nyelv elsajátításának nehézségeit elõjelzõ
kognitív képességzavarban (fonológiai tudatosság, taktilis, vizuális észlelés, verbális emlékezet zavarai), a verbális tanulás lassú fejlõdésében nyilvánulhatnak meg.

A beszéd- és nyelvi problémák súlyos zavara mellé társulhatnak részképességzavarok (diszlexia, diszgráfia, diszkalkulia veszélyeztetettség) és magatartás problémák, amelyek nehezítik a gyermek beilleszkedését.
A fejlesztés az anyanyelvi nevelést középpontba állító, az aktív nyelvhasználatot segítõ, speciális terápiákat alkalmazó fejlesztési

környezetben valósulhat meg a gyermek komplex állapotfelmérése alapján. A gyermek egyéni
képességeihez igazodó intenzív fejlesztõmunka során fontos, hogy az ismeretszerzést sokoldalú tapasztalatszerzést biztosító módon, cselekvésbe ágyazott játékos módszerekkel tegyük lehetõvé, amely segíti a társas kapcsolatok kialakulását és a személyiség fejlõdését is.
Az óvodai nevelés, fejlesztés egész idõtartama alatt kiemelt feladat az aktív nyelvhasználat és kommunikáció kialakítása, az értelmi fejlesztés, a mozgás és észlelési funkciók, valamint a vizuomotoros koordinációs készség javítása,
az érzelmi élet fejlesztése, speciális eszközök és módszerek alkalmazásával egyéni és kiscsoportos fejlesztési formában.
A speciális nevelés keretében biztosított fejlesztés segíti az iskolába lépéshez szükséges fejlettségi szint elérését. A fejlõdésérõl a szülõket folyamatosan tájékoztatni kell, a gyermek fejlesztése a szülõkkel való együttmûködés
keretében, egyéni fejlesztési terv alapján valósulhat meg.
Azoknál a beszédfogyatékos gyermekeknél, akiknél több beszédprobléma együttesen fordul elõ, vagy a beszédfogyatékossághoz a testi érzékszervi- és pszichés fejlõdés zavara társul, az eredményes fejlesztés a logopédia és a társuló fogyatékosság módszereinek kombinációjával valósulhat meg.

1.4.. Az autizmus spektrum zavarral küzdõ gyermek

Az autizmus spektrum zavarok meghatározó jellegzetessége a társas viselkedést, a kölcsönösséget igénylõ kommunikációt és a rugalmas viselkedésszervezést megalapozó kognitív készségek minõségi károsodása, amely jellegzetes viselkedési tünetekben nyilvánul meg. Az állapot hátterében az idegrendszer fejlõdési zavara áll. Az autizmus spektrum

zavarral küzdõ gyermekre jellemzõ a kölcsönösséget igénylõ társas helyzetek megértésének és
azokban való részvételének zavara, a beszéd szintjéhez képest károsodott kölcsönös kommunikáció, a rugalmatlan, sztereotip viselkedés, a viselkedésszervezés és kivitelezés zavara és az egyenetlen képességprofil. Autizmus spektrum zavar minden értelmi szinten elõfordul, ami azt jelenti, hogy jelen lehet átlagos (vagy átlag feletti) intelligencia mellett épp úgy, mint értelmi sérüléssel együtt járva. A fejlõdési zavar átlagos, vagy átlag feletti intelligencia esetében is jelentõsen befolyásolja, áthatja a gyermeki fejlõdést, megváltoztatja a megismerés folyamatát és a társas viselkedés fejlõdését, ezért sérülés-specifikus fejlesztésre minden érintett gyermeknek joga és szüksége van. Autizmusban a beszédfejlõdés gyakran megkésik, súlyos esetekben nem alakul ki beszélt nyelv. A központi probléma azonban nem a nyelv hiánya, vagy megkésett fejlõdése, hanem a funkcionális, kölcsönös kommunikáció sérülése. Az alapvetõ problémák közé tartozhat a nyelvhasználat színvonalától függetlenül, hogy hiányozhat a kommunikáció és a beszéd hasznának, hatalmának megértése, vagyis hiányozhat annak megértése, hogy mások érzéseit, gondolatait, tetteit kommunikáció útján befolyásolni lehet.
Az autizmus spektrum zavarral küzdõ kisgyermek lehetõ legkorábbi diagnózist követõ habilitációs terápiája megelõzheti egyes tünetek kialakulását, enyhítheti a fejlõdés devianciáját. Ennek eredményeként a nembeszélõ, vagy
megkésett beszédfejlõdésû gyermek (ha mentális szintje megengedi) óvodába lépéskor már rendelkezhet korlátozott mennyiségû, de célszerûen használt augmentált – vizuálisan segített – kommunikációs eszköztárral. A gyermek a
szociális interakció csecsemõkori fejlõdési szintjének megfelelõ egyes képességeket segítséggel használhat, és a

kölcsönösséget igénylõ társas viselkedési helyzetekben, illetve környezetében az egyéni fejlesztéshez szükséges viselkedéselemekkel képességeitõl függõen rendelkezhet.
A korai speciális terápia hiányában ezek lesznek az óvodai fejlesztés fõ céljai, kiegészítve a viselkedésproblémák,viselkedés- és gondolkodási készségek terápiájával, szükség esetén a korai elemi készségek kialakításával
(szobatisztaság, rágás-evés, önkiszolgálás) fejlesztésének elemeivel.
A jó értelmi képességekkel rendelkezõ, jól beszélõ autizmus spektrum zavarral küzdõ kisgyermekek számára is a kommunikációs, szociális és kognitív habilitációs terápia az óvodai nevelés elsõdleges feladata.
Ennek érdekében az óvodai nevelés, illetve ideálisan a szülõkkel való együttmûködés eredményeképpen az egész ébren töltött idõ

- különösen a természetes élethelyzetek használandóak a fejlesztésre. Az óvodai fejlesztés alapja minden esetben pszichológiai képességmérés. A fejlõdési szint és szociális alkalmazkodás követése egyéni felméréssel történik,speciális eszközök és módszerek használatával, egyéni fejlesztési helyzetben megalapozva. A gyermekek szükségleteinek megfelelõ fejlesztéséhez az óvodai környezet megfelelõ kialakítása, és a speciális módszerekben képzett szakember vagy fejlesztõ asszisztens jelenléte szükséges.

1.5.. A fejlõdés egyéb pszichés zavarával (súlyos tanulási, figyelem- vagy magatartásszabályozás zavarral) küzdõ
gyermek
A sajátos nevelési igényû gyerekek e csoportját a különbözõ súlyosságú és komplexitású – az ismeretelsajátítást, a tanulást, az önirányítás képességeinek fejlõdését nehezítõ – részképesség-zavarok, vagy azok halmozott elõfordulása
jellemzi. Az érintett gyermekek az átlagnál nehezebben viselik el a várakozás és a kivárás okozta feszültségeket, a váratlan zajokat. Aktivációs szintjük

erõsebben ingadozik, nyugtalanabbak. Fokozottabban igénylik a tevékenységet
meghatározó állandó kereteket, szabályokat, valamint a pozitív visszajelzést, a sikeres teljesítmények megerõsítését, a dicséretet. A kognitív, az emocionális-szociális képességek eltérõ fejlõdése a sikeres beilleszkedést, az iskolába lépésre való felkészülési folyamatot késleltetheti.
Az óvodai nevelés és fejlesztés során kiemelt feladat: a gyermek szakértõi bizottsági véleményében foglaltakra alapozva a részképesség-zavarok egyéni fejlesztési terv szerinti korrekciója és kompenzálása tudományosan megalapozott szakmai módszerek alkalmazásával. A fejlesztés szakmai teamben, és a szülõ aktív bevonásával történjen.
További feladat megelõzni a teljesítménykudarcokra épülõ másodlagos zavarok, inadaptív viselkedés kialakulását, és megalapozni az eredményes iskolai elõmenetelhez szükséges készültséget.
Az egyéni fejlesztési terv célkitûzéseinek megvalósulását idõszakosan, az ütemezési fázis befejezését követõe ellenõrizni kell, és amennyiben szükséges, a fejlesztés további menetét erre alapozva kell meghatározni.
Az egészségügyi és pedagógiai célú rehabilitáció a pszichés fejlõdési zavar jellegét megállapító, komplex– gyógypedagógiai, pszichológiai és orvosi – szakértõi véleményben foglaltak alapján történik.

VI.Szokások kialakítása

Minden ember életében a rítusok, szokások jelen vannak. Lényegesen befolyásolják a személyiségfejlődést. Gazdaságossá teszik a cselekvést, tudatmentesítő szereppel is bírnak

A szokásos cselekményeknél nincs szükség akarati erőkifejtésre, erős figyelemkoncentrációra. Jól begyakorolt szetereotípiákat kell kialakítani úgy, hogy a már kialakult jó szokásokat megerősítik - illetve a helyes szokásokat alakítják ki, - egyben kiküszöbölik a rossz beidegződéseket kioltással.

A szokás valamilyen művelet többszöri ismétlésének eredménye egy adott helyzetben. Ennek kialakulásához meghatározott számú gyakorlásra, ismétlésre van szükség, hogy a cselekvés vagy viselkedésforma szokássá váljon.

A gyermek sérülésének, életkorának megfelelő élethelyzeteket kell teremteni, a kialakult feltételes reflexeket meg kell erősíteni.

Szükséges, hogy a már kialakult szokásokat mindig, minden körülmények között azonos módon várják el a gyermektől. A szokások keletkezésekor a **tudatosság**nak, a szükségesség belátásának a **cselekvés akarásá**nak is lényeges szerepe van, megkönnyíti, meggyorsítja a szokásfejlődés folyamatát.

Az értelmi fogyatékos óvodás még nem látja be helyes vagy helytelen viselkedésének következményét, itt az **utánzás**nak, modellkövetésnek van nagy jelentősége. A cselekvés hasznosságát kell hangsúlyozni elsősorban. A helyes viselkedést kell megerősíteni. A következetes elvárás mellett szükséges az állandó ellenőrzés. Figyelni kell a **fokozatosság**ra, **egymásutániság**ra, fontossági sorrendre.

Igyekeznek kiküszöbölni azokat a cselekvési alkalmakat, amelyből a rossz szokások származhatnak.

A szokások kialakításának alapvető feltétele tehát a **pozitív példa**.
A preferált személy viselkedése utánzásra készteti a gyermeket. Ezért csak olyan szabályokat állítson fel a pedagógus - a gyermek számára érthetően, - amely betartása nem jelent túl nagy feladatot.

A meggyőzés a gyermek szenzoros problémái értelmi állapota miatt csak óvatosan alkalmazható.

A jól megválasztott **napirend**, a határozott, de szeretetteljes **követelés**, az **értelmes rend** segíti a szokások kialakítását.

A nevelés során egyre nagyobb szerepet kap az önállóságra nevelés, amely azonban soha nem nélkülözheti az ellenőrzést, az ehhez kapcsolódó jutalmazást, a javító szándékú elmarasztalást.

A gyermekek a pedagógusban, illetve a velük kapcsolatban levő felnőttek-ben **érzelmi támasz**t keresnek. Szavaikat, azok tartalmát, egész magatartásu-kat, annak minden összetevőjét úgy kell szabályozni, hogy érzelmeken alapuló, bensőséges személyes kapcsolat alakulhasson ki.

Az óvodások többsége meleg, szeretetteljes miliőből érkezik, de a családok nevelés attitűdjét gyakran meghatározza a túlzott féltés.

Többségüket teljesen kiszolgálják, etetik, pelenkázzák, ölben cipelik. Többnyire autón utaznak -- a nagy távolságok ezt indokolják -- nem ismerik a tömegközlekedési eszközöket, néhány lépés után elfáradnak, rövid ideig tudnak csak sétálni. Egyedül nem tudják elfoglalni magukat. Már a 3 - 4-éves értelmi fogyatékos gyermek is képes "manipulálni" környezetét, ha a család ezt hagyja.

Mindezek figyelembevételével kell a gyermek helyes szokásrendszerét kiépíteni, hatva a családra, azonos követelményeket állítva.

A **szoktatási idő** (egyénre szabott, maximum 5 hét) arra szolgál, hogy fokozatos legyen az átmenet, de feltétlenül örömszerző a gyermek számára. A családban addig csak felnőttek között élő a vele való permanens anyai foglalkozást igénylő gyermek **fokozatosan** szokja meg az új miliőt.

Fontos, hogy ne változtassanak meg radikálisan mindent a gyermek életében. Türelmes, de **határozott követeléssel**, **speciális tréningekkel** (pl. játék elrakás, csap kinyitása stb.) érik el, hogy szívesen alkalmazkodjon az elvárásokhoz minden gyermek.

VI.1.A szokások kialakításának területei

1.1.Az egészséges életmódra nevelés

Az óvodai élet során törekedni kell arra, hogy a gyermekek egészsége, későbbi igényei megalapozása érdekében kapja meg szükségleteinek megfelelő gondozást, s egyre inkább legyen számára természetes igény az egészséges életmód.

Ezek megvalósulási területei:

1.1.1.testápolás - célja: a tisztaság igényének felkeltése, a fokozatos önállóság: tudják a csapot kinyitni, elzárni, saját törölközőt felismerni, kis segítséggel kezet törölni.
WC-használat után, étkezés előtt kezet mosni, segítséggel fogat mosni, tűrni a fésülést, kérjenek zsebkendőt, tudjanak orrot fújni, űljenek helyes testtartással.

1.1.2.étkezés: esztétikus környezetben fokozatosan alakulnak az étkezési szokások az etetéstől az önálló kanalazáson át megtanulják a villa használatát, a szalvéta használatát, a pohárból ivást, a rágást.
Ügyesebb gyermekek segítenek teríteni, az asztalt leszedni, letörölni, szemetet kivinni, kancsóból tölteni stb.
Fontos az étkezésnél a helyes mérték, a tempó megtanulása is.

1.1.3.öltözés-vetkőzés: a célszerű, könnyen le-fel-vehető kényelmes ruhadarabok segítik az önállóságra nevelést.
Fontos, hogy igényelje a gyermek a tiszta, ápolt külsőt, a rendet.
A fokozatosság elvét betartva tanulja meg az egyes ruhadarabok levételét, majd kis segítséggel az öltözködés fázisait, a saját ruhadarabok felismerését.

1.1.4.WC használat, szobatisztaságra nevelés: a pelenka nélkül rendszeres ültetés mellett nappal "száraz maradjon" állapottól el kell jutni az utánjelzés, majd szükséglet jelzéséig. A bilitől a WC használatig, a WC-papír használatban segítséget igényelnek többnyire az óvodások.

1.1.5. **testedzés**: a teremben vagy szabad levegőn való tornázás, kirándulás, sok-sok mozgás legyen igénye minden gyermeknek.

1.2.A közösségi élet szokásainak megalapozása

A bölcsődéből érkező gyermek óvodai beilleszkedése viszonylag könnyebb, mint a családból érkező gyermekeké. Ők először kerülnek olyan helyzetbe, amikor a vágy a cselekvés, szándék és végrehajtás közé akadályok ékelődnek. Nehezíti a helyzetet, hogy a kommunikáció hiányában nem tudják kívánságaikat, szükségleteiket jelezni, kódjai nem egyértelműek az új környezet számára. A szülő és pedagógus türelmes kivárása, egyszerű gesztussal megerősített beszéde segíthet az első időben. Ha a gyermek tapasztalja, hogy nem örökre szakították ki a megszokott környezetből, és számára élményhordozó az első óvodai nap, könnyebben beilleszkedik. Megtanul alkalmazkodni, vágyait késleltetni, a szituáció ismétlődésével lassan tájékozódni az új helyzetben, megtanulja "elviselni" társait, majd fokozatosan közelít a számára szimpatikusabbak felé, mindig érezve, hogy a szeretett, biztonságot adó felnőtt közelében van.

A napirend, a foglalkozások változatos ismétlődése, a pihenés, szabad játék számtalan lehetőséget ad az egymásra figyelésre, az együttes örömszerzésre, a másság elfogadásának segítésére.

Megtanulják az elemi illemszabályokat, pl. köszönés, lábtörlés, kopogás, a csendes- és hangos helyzetek váltakozását.

Az óvodai élet alkalmat nyújt a közlekedési eszközökön való utazásra, az egyre nagyobb séták megtevésére, közös vásárlásra, lépcsőzésre stb.

Mindezek számtalan lehetőséget nyújtanak a **szociális** tanulásra, a derűs légkör, a jó munkaszervezés, sok-sok együttes élmény alapján.

1.3.Munka jellegű tevékenységek

A sajátos nevelési igényű óvodások is szívesen tevékenykednek, "segítenek". Sajnos a túl féltő környezet gyakran letöri a kezdeti próbálkozásokat.

Ha a gyermek érzi munkája fontosságát -- bármilyen kicsi is az -- szívesen hajt végre egyszerű feladatokat önmaga ellátására, társai javára.

Az egyszerű "add ide!", "hozd ide!" , "rakjuk el!" jellegű feladatoktól fokozatosan jutnak el a gyermekek az elemi **“naposi”** feladatokig.

A felnőttet utánozva egymásnak is szívesen segítenek, -- gyakran elvégezve egymás helyett a feladatot, -- segítenek az eszközök kikészítésében, elrakásában, terem átrendezésben stb.

Fontos, hogy a szülők is igényeljék az otthoni feladatvégzést, s a későbbi önálló életvezetés érdekében bízzák meg őket egyszerű feladatokkal.

1.4.Hagyományok kialakítása

A hagyományok minden közösség életében nagy jelentőségűek. A készülődés, az ünnepi hangulat, majd a rá való emlékezés, fényképek, filmek nézése sok közös élmény forrása lehet. Erősíti az összetartozást, segíti az egymás figyelését, az egymásnak segítést. Fokozza önmaguk megismerését, önbizalmukat.

A hagyományok egy-egy közösség sajátjai, csak rájuk jellemző apró mozzanatokkal, intimitásokkal bírnak. Hagyomány lehet pl. az alvás előtti rövid mese, a reggeli közös éneklés, névsorolvasás, a közösen megünnepelt születésnapok, névnapok, a játékház, táncház, akadályverseny egy-egy ünnephez kapcsoltan.

Az ünnepek is a hagyományépítést szolgálják. A legjelentősebbek: Mikulás, Karácsony, Farsang, Anyák köszöntése, Gyermeknap, Évzáró-Búcsúzó.

Ezek egy része csoportban zajlik, más része a szülők számára is nyilvános. Alkalmat nyújtanak arra, hogy számot adjanak arról, hogy mit tanultak a gyermekek, hogy mennyit változott figyelmük, emlékezetük, beszédállapotuk, mennyire váltak magabiztossá, mennyit ügyesedtek

Fontos, hogy az ünnepekre való készülődéskor a külsőségek és a tartalom arányban legyen.

VII.Képességfejlesztés a célzott foglalkozásokon

1.Nevelési területek:

1.1. Önkiszolgálásra nevelés:

Mindennapos tevékenységi forma, nem külön órarendszerű foglalkozás. Fontos, hogy kellő időt adjunk a gyakorlásra, fokozatosan, kis lépések elvét alkalmazva végezzük a különböző részfeladatokat.

formája: egyéni illetve mikrocsoportos

ideje: értelemszerűen a WC használat, tisztálkodás, étkezés, öltözés, teremrendezéssel kapcsolatosan naponta

célja: - a gyermek szükségleteinek megfelelő komfortérzés biztosítása,
gondozás, gondoskodás
- nagyon apró lépésekkel az önállóság elérésének segítése
- verbális utasítások a beszédmegértés, a figyelem, az emlékezet, a gondolkodás fejlesztése
- a testséma fejlesztés, tájékozódás a saját testen, a testrészek-ruhadarabok viszonyának felismerése
- alapvető higiénés szokások kialakítása
- az ápoltság, tisztaság igényének felkeltése
- helyes viselkedési formák elsajátítása
- a rászorultság, kiszolgáltatottság helyett az "én is tudom" függetlenség érzésének segítése
- a téri tájékozódás elősegítése.

A gyermekek az önállóság terén is különböző fejlettséget mutatnak. Önállóságuknak gátja lehet az esetleges társuló fogyatékosság (pl. mozgáskoordinációs zavar). Ahhoz, hogy e téren eredmények szülessenek,

alkalmat és **időt** kell adni a gyermeknek, s amit már önmaga el tud végezni, azt nem szabad helyette megtenni még akkor sem, ha sürget az idő, s a felnőtt gyorsabban, komfortosabban végezné el a feladatot.

Az a gyermek vagy fiatal felnőtt lesz a társadalom számára elfogadható

-- azzal lehet elmenni nyaralni, barátokhoz,színházba stb. -- aki birtokában van a társadalom által elvárt viselkedési formáknak. Ez az önállóság, helyes viselkedés az elfogadás szempontjából talán fontosabb, mint hogy ismerje a színeket, vagy tud-e számolni.

Az a gyermek, aki korai életszakasztól kellő alkalmat és segítséget kap, hagyják és elismerik próbálkozásait, felnőttként is természetesen tesz azért, hogy önmaga és környezete élete jobb legyen.

Az óvodának tehát alapozó szerepe van e téren. Az önállóság bizonyos területei nemcsak a gyermek **életkorától függnek**, hanem **fiziológiai érettségétől** (pl.szobatisztaság), **mozgásos ügyességétől** (pl. öltözés), s nem utolsó sorban **értelmi állapotától**.

A túl bonyolult, a gyermek pillanatnyi képességeit meghaladó feladat sikertelenséghez, elbizonytalanodáshoz vezet. Elbátortalanítja a gyermeket. Ezért fontos, hogy a gyermekek apró lépésekben, rövid gesztussal kísért utasítások, illetve utánzás alapján tanuljanak.

1.1.1. **Étkezési szokásoknál** feladat:

-kanalazás megtanítása (merítés, szájhoz vitel, az étel megrágása, nyelés)

-a poharazás: a pohár felemelése kortyolás, nyelés, a pohár letétele

-a szalvéta használata

-a villával való ismerkedés (felszúrás vagy merítés)

-kérés, megköszönés

-ügyesebb gyermekeknél az ételből való szedés

-a rágás megtanítása

-a helyes tempó elsajátíttatása

-kenyér vagy kifli fogása, leharapás a kenyér és a rajta levő együttes elfogyasztása

-a terítés folyamatának megismerése (pl. szék, tányér, kanál, pohár, szalvéta egymáshoz rendelése). Az étel és a hozzávaló eszközök felismerése

-étkezés utáni teremrendezésben közreműködés.

1.1.2 **Tisztálkodás** terén:

-a vízcsap kinyitása, elzárása

-szappan használat, utána kézöblítés

-a saját törülköző felismerése

-a kéz, arc szárazra törlése segítséggel

-önálló kéz- és arcmosás

-fogmosásnál együttműködés (száraz, majd nedves fogkefe, fog krémes fogkefe elfogadása, szájöblítés megtanítása) -- önálló fogmosás

-"baleset" vagy kirándulás esetén a zuhanyozáskor együttműködés (kéz, láb felemelése stb.)

-a fésülés tűrése, önálló próbálkozás

-igény a tiszta, ápolt külsőre

-étkezés előtti, utáni, bizonyos munkafolyamatok (pl. festés) utáni kézmosás igényének felkeltése

-orrfújás megtanítása, zsebkendő használatának igénye, a piszkos zsebkendő szemétbe dobása.

1.1.3.Szobatisztaságra nevelés

-rendszeres ültetés mellett a szükséglet megfigyelése
a jelzés megtanítása (utánjelzés majd mutatás,hangadás stb.)
-WC, vagy bili és a szükséglet elvégzése közti kapcsolat felismertetése kérdésre jelezze szükségletét
-önmagától jelzi szükségletét, képes visszatartani addig, míg a WC-re ér
-a biliről a gyermek WC-re szoktatása
-fiúk állva pisiltetésének megtanítása
-WC papír használata segítséggel
-"baleset" jelzése
-a WC használatához szükséges ruhadarabok le-, felhúzása
-WC használat utáni kézmosás megtanítása
-ajtó nyitás-csukás megtanítása.

1.1.4. Öltözés, vetkőzés

-együttműködés az öltözésnél, vetkőzésnél
-sapka, sál levétele
-zipzár lehúzása
-egyszerű ruhadarabok levétele (cipő, zokni, nadrág stb.)
-vetkőzésnél kis segítségnyújtás (kigombolás, kikötés, cipőfűző meglazítása stb.)
-egyszerű ruhadarabok felvétele, pl.sapka, bugyi stb.
kis segítséggel öltözés (ruha elejének megmutatása,jobb-bal oldalnál segítés, befűzés, gombolás stb.)
-bizonyos ruhadarabok teljesen önálló felvétele

1.1.5.Önálló munkafeladatok

-saját hely felismerése (öltözőben, étkezésnél, alvásnál stb.)
-székek helyre rakása
-játékok közös elrakása
-szőnyeg feltekerése (pl. mozgásfoglalkozáshoz)
-közös teremrendezés
-eszközök bevitele, kiosztása
-egyszerű tárgyak kivitele (pl. konyhába)
-egyszerű üzenet közvetítése óvodán belül társak segítése
-asztal letörlése
-szemét összeszedése
-székek felrakása
-saját ruhadarabok, eszközök felismerése, elrakása közös ágyazás, ágynemű, ágyak elrakása
-lépcsőnjárás.

Már szó volt róla, hogy kis lépések elvének e tevékenység során igen nagy szerepe van. Mindig az adott viselkedésformát, annak minden szakaszát kell magunk elé képzelve felbontani annak összetevőire pl.:

zokni felhúzása:
- megfogni a zoknit
- sarkát alulra fordítani
- a zoknit "összeszedni"
- a lábat felemelni
- belebújtatni a lábat a zokniba
- felhúzni a lábfejre, a sarokra, majd a bokára
- megigazítani, hogy a boka fölötti részt is takarja.

Kezdetben a gyermekkel együtt végezzük a cselekvést, majd a könyökénél irányítjuk, aztán csak szükség esetén segítünk, míg önálló nem lesz.

Ezzel a példával a felnőtt számára automatikusan végzett mindennapi tevékenységek összetett voltára akartuk felhívni a figyelmet.

Értelemszerűen minden fejlesztést az adott gyermek fejlettségi szintjéhez mérnek, s arra építenek, amit már tud.

Fontos, hogy az ügyetlen próbálkozást is értékeljék, jutalmazzák. Szociális megerősítés, de gyakran maga a feladat elvégzése is jutalomértékű a gyermek számára.

1.1.6. Elvárások az óvodáskor végére:

-Értsék az egyszerű gesztussal kísért utasításokat, azokat hajtsák végre.
- Kívánságukat, kérésüket, szükségleteiket tudják közölni, tudjanak kommunikálni, használjanak nonverbális jelzéseket.
- Minél több tapasztalatot szerezzenek közvetlen környezetükről és tudjanak benne tájékozódni.
- Alakuljon ki önállóságuk az önkiszolgálás terén (öltözködés, tisztálkodás, étkezés, WC-használat).
-Ismerjenek alapvető viselkedési szokásokat (kérés, köszönés, megköszönés), egyszerű szabályokat tartsanak be.

1.2. Mozgás szeretetére nevelés

Ez a foglalkozás a nagymozgások kialakítását, begyakorlását. korrigálását szolgáló foglalkozási forma.

formája: csoportos vagy egyéni

ideje: naponta

időtartama: 20 - 30 perc

célja:

-a motoros tanulás elősegítése;
-az alapmozgások kialakítása, korrigálása, az értelmes, célirányos mozgás kialakítása;
-a biztos egyensúly kialakítása;

-ügyesség, állóképesség, erő fejlesztése;
-a teljesítőképesség növelése;
-a mozgásos gátlás oldása;
-az utánzókészség fejlesztése;
-a testséma fejlesztése;
-a légzéstechnika javítása;
-a ritmusérzék fejlesztése;
-a szervezet sokoldalú, harmonikus, arányos fejlődésének biztosítása, az egészség megőrzése;
-a figyelem, emlékezet, beszéd, mozgás összekapcsolása;
-a szenzomotoros ismeretszerzés lehetőségeinek javítása;
-a mozgáskoordináció fejlesztése;
-a téri tájékozódás fejlesztése.

A mozgás fejlődése az érés és tanulás egységében valósul meg. Mozgásmintákból épülnek fel a motoros készségek, a sok-sok gyakorlással, ismétléssel lesznek pontosak, célszerűek.

A mozgás a gyermek természetes reakciója, természetes aktivitása. Benne komoly motivációs erő rejlik, mely könnyebbé teszi az ismeretek átélését. A saját testből, illetve a külvilágból származó ingerek felvétele direkt kontaktus útján (tapintás, szaglás, ízlelés, egyensúlyérzékelés, proprioceptív ingerfelvétel) illetve indirekt módon (látás, hallás) történik. A mozgás szervezi meg a szenzoros impulzus mintákat, egyben örömforrás, amely a test működését kíséri, biztosítja a gyermek motiváltságát. A gyermek számára nyújtott ingerekre egyre magasabban szervezett viselkedésre válaszol, a taktilis, vesztibuláris rendszere normalizálódik, mozgása koordinált lesz.

Fontos, hogy a környezet késztesse a gyereket a motoros válaszadásra, miközben biztonságot is hordoz. A gyermek saját aktivitásán át jusson újabb és újabb tapasztalatokhoz, amelyek az érzékszervi és mozgásos tanulás további fejlődését szolgálják.

A mozgásfejlesztés hatalmas nyelvi anyagot is mozgásba hoz. Az átélt mozgás és annak megfogalmazása erős késztetést jelent a történések kifejezésére.

1.2.1.Az értelmi fogyatékos gyermek mozgásának jellemzői

Az értelmi fejlődésükben akadályozott gyermekek mozgásuk-ban is eltér-nek ép társaiktól. A pszichoszomatikus fejlődésüket befolyásolja -- az életkor mellett - a **fejlődési tempó nagyfokú lelassúbbodottsága,** a fejlődés **szabály-talansága, egyenetlensége,** az egyes területek egymáshoz való viszonyában bekövetkező változás. Ehhez járul a fejlődés során jelentkező minőségi változá-sokat jelentő mozzanatok **elmosódása, jellegtelensége.**

Tanítványainknál a mozgásfejlődés során bizonyos **fázisok kimaradnak, kevésbé gyakorlódnak be,** illetve **hibásan rögzülnek.**

Ez a **mennyiségi** és **minőségi eltérés** megmutatkozik a mozgáskoordi-náció és egyensúlyérzék zavarában, a mozgás folyamatainak kivitelezésének pontatlanságában, a testséma, a téri, időorientáció fejlődésének elmaradásában, ügyetlen, lassú mozgásban, vagy hipermotilitásban.

A figyelem zavara miatt gyakran egyszerű feladatok utánzására képtelenek. Számolnunk kell az esetleges társuló fogyatékosságként jelentkező mozgássérüléssel, esetleg mozgásos félelemmel. Ugyanakkor bizonyos kórformájú gyerekek jó utánzókészsége jó kiinduló alapot ad a fejlesztéshez.

1.2.2. Az óvodába kerülő gyermek mozgásának jellemzői

Az értelmi fogyatékos gyermek szembetűnő vonása a **bizonytalan, ügyetlen, kevésbé harmonikus** mozgás. Járása általában széles alapú, a kezek együttmozgása hiányzik testi fejlettségük eltér ép társaiktól. A gracilis csontozatú, kissúlyú gyermekek mellett sok az elhízott, lusta óvodás is.

Mozgáskészségüket **infantilizmus** jellemzi, az érési egyenetlenség, a fejletlen testséma, a taktilis hárítás, a zavart kinesztetikus észlelés, a nagy és finommotorika koordinálatlansága tettenérhető. A szenzoros-motoros információk rendezése nehézségbe ütközik. Az ingerre való reagálás pontatlan. Nincs késztetésük a közelítő mozgásokra, megfigyelésük bizonytalan.

Mozgásuk ritmusa diszharmonikus, statikai hibák, tartási rendellenességek, az izomtónus zavara jelentkezhet. Mozgáskivitelezésük erőtlen.

A téri orientációs zavar következtében a mozgások megtervezése, kivitelezése nehézséget okoz. Nem tudatosul a gyermekben vizuálisan, kinesztetikusan az, hogy miként tölti be a teret saját testével, nem érzi saját teste határait, nem ismeri fel a tárgyak, személyek, önmagához, illetve egymáshoz való viszonyát.

A rosszul beidegződött mozgások nehezen korrigálhatók, gyakran figyelhetők meg mozgásos sztereotípiák. A mozgásos gátlásosság mellett jellemző lehet a hiperaktivitás.

1.2.3.A mozgásfejlesztés feladata

Az óvodáskorú gyermekre a cselekvésbeágyazott gondolkodás jellemző, tehát a mozgásos tanulásnak -- melyhez az érés is természetesen hozzájárul -- óriási a jelentősége.

Mivel gyermekeink fogékonyak a szenzoros-motoros közlésre, tanulásuk alapja a szemléletes, cselekvéses tanulás, ehhez állandó vezetésre, megerősítésre van szükség a sok-sok gyakorláson túl.

Az óvodai mozgásnevelés feladata, hogy fejlessze az erőt, ügyességet, gyorsaságot, állóképességet, a biztos egyensúly kialakítását, növelje a teljesítőképességet, továbbá javítsa a hibás összerendezetlen mozgásokat. Meg kell tanítani a gyermekeket a különböző helyzetekben való értelmes cselekvésre, célirányos mozgásra.

Az utánzókészség fejlesztését a nagymozgások utánzásával lehet a legjobban fejleszteni.

Első lépés a **passzív mozgásindítás** (passzív tornáztatás). Eleinte sok ringató, gurítós játékot játszanak, amely a feszültség oldását segíti és az érzelmi nevelés szempontjából is nagy jelentőségű. Ezután a gyermeki mozgásfejlődés állomásainak megfelelő **alapmozgások kialakítás**ára, gyakorlására térnek át, majd az alapmozgásokból állítanak össze mozgássorokat.

Ezekkel párhuzamosan sok **gesztussal kísért mondókát** tanulnak.

1.2.4.A mozgásfejlesztés területei

-játékos utánzó gyakorlatok
-alapmozgások kialakítása, korrigálása, gyakorlása
-mozgásos játékok.

a,:Játékos utánzó gyakorlatok

Feladatai: az utánzókészség fejlesztése, sikerélmény biztosítása, közös tevékenység, kapcsolatteremtés, az egyes testrészek átmozgatása, ráhangolódás a foglalkozásra, testséma fejlesztés, a beszéd megértés és beszédkésztetés, a figyelem, az emlékezet fejlesztése.

A játékos utánzó gyakorlatokat kezdetben segítséggel, majd egyre önállóbban végzik a gyerekek. A mondókával, verssel, énekkel kísért gimnasztikai gyakorlatok az egész test átmozgatását célozzák.

Az énekek, versek megadják a mozgások ritmusát, az egyszerű, könnyen utánozhatók, felkeltik a gyermek érdeklődését. Általuk megismerik az egyes testrészeket, megtanulják, hogy melyik a páros, és azt, hogy azok egymástól függetlenül is mozgathatók. Testsémájuk, testtudatuk, testfogalmuk fejlődik.

b,:Az alapmozgások kialakítása, korrigálása

Feladatai: a pontos mozgáskivitelezés segítése, a hibás, összerendezetlen mozgások javítása, a mozgásos gátlások oldása, a mozgásigény kiélésének segítése, az erő, ügyesség, állóképesség, gyorsaság, teljesítőképesség növelése, az érzékelés, észlelés, emlékezet, figyelem, gondolkodás, beszéd fejlesztése.

A foglalkozások fő részét ezek a gyakorlatok töltik ki. A csoportos együttlét alatt megtanulnak a gyermekek egymásra figyelni, egymást

megvárni, segíteni egymáson. Megtanulnak egyszerű verbális utasításokat végrehajtani. Viselkedésük fegyelmezett lesz.

A foglalkozás e része alatt **hely- és helyzetváltoztató mozgásokat** végeznek. A különböző minőségű talajon, szeren, szabadban végzett, sokoldalúan begyakorolt mozgások hatására gazdagodnak ismereteik önmagukról. A páros gyakorlatok a kapcsolatteremtést is segítik. A hibás mozgás korrekcióját az új dinamikus sztereotípiák kialakítása szolgálja.

A foglalkozások e részének tervezésekor különös figyelmet kell fordítani a gyermek **biológiai állapotára** az esetleges **társuló fogyatékosságára**
(pl. vitium).

Gyakorlatok:

rendgyakorlatok

kartartások	nyújtott
	hajlított
	vegyes
karkörzések	
állások	alapállás
	lábujjon
	sarkon
	talpélen
	guggoló állás
	terpeszállás
ülés	nyújtott
	terpesz
	török

fekvés	hanyatt
	hason
	oldalt
függés	függőállás
	függeszkedés
járás	kis és nagy lépéssel előre, oldalra
	gyors, lassú
	különböző minőségű talajon
	vonal között
	vonalon
	tárgyak kikerülésével
	tárgyak átlépésével
	hullámvonalon
	irányváltoztatással
	különböző eszközökkel
	lépcsőnjárás
futás	gyors, lassú tempóban
	tempóváltással
	különböző irányba
	irányváltással
	különböző szélességű vonalak között
	futás közben akadály átlépése, megkerülése
	futkározás
	célbafutás
	futás eszközzel a kézben

ugrás	szökdelés átugrás leugrás ki-be ugrás
dobás-fogás	elkapás eldobás célbadobás
támaszgyakorlatok	csúszás kúszás mászás gurulás
egyensúlyérzéket fejlesztő gyakorlatok	lábujjhegyen állás nyitott, majd csukott szemmel féllábon megállás statikai egyensúlyhelyzetből való kibillentés egyensúlyozás gerendán, vonalon járás közben tárgy egyensúlyozása állatmozgások utánzása egyensúlyozás Bobáth labdán, hengeren, WESCO eszközökön forgások, hintázás gördeszkán húzás, tolás postura utánzás stb.

c,:Mozgásos játékok

Feladata: a tanult mozgásformák játékos gyakorlása, egyszerű szabályok megismerése, a versenyszellem előhívása, a foglalkozás játékos lezárása.

Ezek a játékok azokból az elemekből épülnek fel, amelyek a foglalkozásokon megjelentek. Játék formájában szolgálják a rögzítést, gyakorlást. Alkalmat kínálnak versenyzésre, páros gyakorlatra, együttes játékra. Siker, kudarc átélését reprezentálják. Megtanulják a gyerekek ezek elfogadását, ezzel alkalmazkodóképességük is fejlődik az ügyességük, erőnlétük mellett.

A foglalkozások része a **légzőgyakorlat** is.

Célja: a hasi légzés kialakítása, a helytelen ritmusú légzés korrigálása és a túlnyomóan szájon át történő ki- be légzés helyett az orron át történő belégzés megtanítása.

Elvárások az óvodáskor végén

alakuljon ki a természetes mozgásigény
örömmel. szívesen mozogjanak
tudjanak mozgást utánozni
alkalmazkodjanak a foglalkozások rendjéhez
értsék az egyszerű verbális utasítást
az alapmozgásokban szerezzenek jártasságot
lépcsőn kapaszkodva, váltott lábbal közlekedjenek
biztosan mozogjanak tornaszeren, játszótéri játékokon
tudjanak rövid ideig figyelni a felnőttre és egymásra
elemi szabályokat ismerjenek, tartsanak be.

1.3. Beszédfejlesztés és környezeti nevelés

A kommunikációs készség fejlesztését, a közvetlen környezet megismerését segítő foglalkozási forma.

formája: csoportos, egyéni, esetleg mikrocsoportos.

ideje: 5 - 30 perc.

célja:

a gyermek beszéd iránti érdeklődésének felkeltése, utánzó-
képesség fejlesztése; kommunikációs igény felébresztése, ösztönzése;

a verbális kommunikáció gazdagítása, a jelzések differenciálása;

a beszédszervek ügyesítése;
a beszéd indítása, a passzív illetve aktív szókincs bővítése;
a hallási figyelem, hallási diszkriminációs képesség fejlesztése;
a grammatikai rendszer kiépítése;
a közvetlen környezet tárgyai, élővilága, cselekvései, történéseiről tapasztalatok, ismeretek szerzése;
a kognitív funkciók, a figyelem, az emlékezet fejlesztése.

Az értelmi fejlődésükben középsúlyos fokban sérült gyermekek speciális beszéd fejlesztését az teszi szükségessé, hogy beszédük minőségileg és mennyiségileg is eltér ép társaikétól. Később indul, lassabb ütemben fejlődik, s a szókincs, a mondatalkotás, illetve az artikuláció területén egyaránt sajátosságokkal bír. Nevelésüknek és oktatásuknak általánosan elterjedt komplex módszere, amely a fejlesztésnek, gyakorlásnak és a beillesztésnek többféle lehetőségével dolgozik, számol azzal, hogy az egyes funkciók terén sajátos és fokozott elmaradások vannak.

Számol mindenekelőtt az érzékszervi - mozgásos koordináció sajátos és fokozott zavarával, az érzelmi éretlenséggel és az indítékszegénységgel.

A beszédrendellenesség együttjárója az értelmi sérülésnek és egyben súlyosbítja is azt. A gyermek nehezen sajátítja el a beszédet és éppen a sérüléséből adódóan nehezebben tudja "asszimilálni a beszéd differenciált rendszerét".

Speck meghatározását szem előtt tartva -- miszerint "a kommunikáció az interperszonális kapcsolatteremtés rendszere és folyamata, amelynek során információkat cserélünk, jelentéseket, elvárásokat, szándékokat és normákat közlünk. A kommunikáció elindítja és befolyásolja a szociális interakciót, az em-berek egymásra vonatkoztatott viselkedését" -- az értelmi fejlődésükben közép-súlyos fokban sérült gyermekeknél **kommunikációs igényű beszédnevelés-**ről kell beszélni. Ez annak a törekvésnek a kihangsúlyozása, miszerint csak a kommunikációba való tudatos beillesztéssel és a kommunikációs képességre való ráneveléssel érhetők el

a célok. A kommunikáció fejlesztésénél figyelembe kell venni mindazokat a **nonverbális ismerethordozókat**, amelyek az emberi kapcsolatrendszerben szerepet játszanak. Ilyen vizuális elemek pl. a mimika, tekintetváltás, gesztusok; taktilis elemek pl. érintés, simogatás; auditív elemek pl. a hang intenzitása, ritmusa, hanglejtés.

Rá kell nevelni őket a környezetből jövő jelzések iránti érzékenységre, azok felismerésére és a megfelelő válaszadásra.

Az értelmi fejlődésükben középsúlyos fokban sérült gyermekek, nem csak azért maradnak el a fejlődésben, mert a központi idegrendszer sérült, hanem azért is, mert beszéd útján lényegesen kevesebb tanulási, fejlődési impulzushoz jutnak, mint ép társaik.

Minél kevésbé beszél a gyermek, annál kevesebb impulzus éri az emberek és dolgok felöl. Nem tudja feldolgozni a környezet jelzéseit, elsivárosodik, nincs ami motiválja a kommunikáció fejlődését.

A beszédfejlődés szoros összefüggésben van a mozgásfejlődéssel. A kezdetben mozgásfejlődésre fordított energiák a motorika megszilárdulása után felszabadulnak és a beszédfejlődés irányába hatnak.

1.3.1.Az értelmileg akadályozott gyermekek beszédfejlődési sajátosságai

Az értelmi fejlődési zavar egyik fő társuló tünete a különböző mértékű beszédfejlődésbeni elmaradás. A tünetek formái, jellemző jegyei összefüggnek a sérülés súlyosságával. Befolyásolhatja az idegrendszert ért károsodások formája, specifikus idegrendszeri sérülés is. Nemcsak a beszédfejlődés egyes fokozatai késnek, hanem a **nyelvi differenciáltság is tökéletlen** marad. A legtöbb esetben jelen van a beszédnek, mint kifejező tevékenységnek, az artikulációnak, a folyamatosságnak és a zöngének a zavara is.

Az élmények **diffúz és pontatlan átélése** már önmagában is csökkent nyelvi adottságokat és képességeket eredményez, mert a nyelv megnevező

és ábrázoló funkciójának minden teljesítményéhez hozzá tartozik az események differenciált feldolgozása.

Gyakran évekig megrekedhetnek a **preverbális kommunikáció** szintjén, súlyos esetben nem vagy alig lépik ezt túl.

Jellemző, hogy a beszéd felfogásához és létrehozásához szükséges érzékszervi apparátus működik, külső ingereket érzékelnek, de a tudati tartalom szűk korlátok között fejlődik, gondolkodási képességük (fogalomalkotás, absztrakció, elvonatkoztatás stb.) sérülése olyan fokú, hogy szavaik nélkülözik az általánosított jelentéstartalmat. Beszédszerveik innervációja következtében tagolt hangadásra képesek, szavaik elemi fonéma értékűek. Jellemző az **artikulációs hibák nagy száma**, ami részben működési eredetű, részben a beszédszervek fejlődési rendellenességeivel függ össze. A sérült gyermeket jellemzi, hogy kognitív, emocionális és szociális területen olymértékben gátoltak, hogy nehéz őket motiválni. Többségüknél nagyon megkésik a beszédfejlődés, legtöbbjüknél makacs pöszeség található.

Nyelvük tartalmilag szegényes, tényleges szókincsük lassan bővül, az utánzott szavakat nem képesek adekvátan használni.

.

1.3.2. beszédfejlesztés és környezetismeret foglalkozás feladata

a,.A beszédfejlesztés jelen van a gyermek egésznapi tevékenységében, tehát **nem tekinthető egyetlen foglalkozás megvalósítandó feladatának.** A beszéd fejlesztése szorosan kapcsolódik a mentális képességek, a szocializáció, a mozgás és játék fejlesztéséhez, mintegy összefonódik ezekkel.

A megkésett mozgásfejlődés hátráltatja a beszéd fejlődését. Megzavarja azt a folyamatot, amelyben a gyermek közvetlen közelről

ismerkedik meg a környezettel, gátolja a képzetek kialakulását és érezteti hatását az artikulációban, amely a beszédszervi mozgások magasabb fokú koordináltságát igényli.

A verbális fejlesztés nemcsak célként, hanem eszközként is megjelenik a megismerési folyamatban.

Ezért az értelmi fejlődésükben középsúlyos fokban sérült gyermekeket nevelő óvodákban szorosan összekapcsolódva, egymást kiegészítve, egy foglalkozáson belül szerepel a beszéd fejlesztés és környezetismeret, vagyis az anyanyelvi fejlesztés.

b,:**A környezet megismerésének feladata,** hogy a gyermekek képességeihez mérten minél több **tapasztalatot** szerezzenek (bekapcsolva a mozgást és a különböző érzékszerveket) az őket körülölelő természeti és társadalmi környezetből. Ehhez inspiráló, segítő, megértő, befogadó környezet kell.

A gyermekek tapasztalataira, élményeire, a már meglévő ismereteire kell támaszkodni ahhoz, hogy új ismereteket tudjanak elsajátítani, illetve a meglévőket bővítsék. Ehhez egy **sokat beszélő, megértő környezet** megteremtése szükséges, amely a gyermek minden rezdülésére, közölni akarására azonnal reagál és megfogalmazza azt.

Fontos a **pedagógus --** mint **modellértékű személy** -- érdeklődése, empátiás készsége, színes egyénisége, hiszen ez biztosítja a gyermekkel való

jó érzelmi kapcsolat kialakulását, a családdal való együttnevelés olyan pozitív élményeket nyújt, ami biztosítja a környezetében való biztos eligazodást is. A környezetismeret témakörei szoros kapcsolatban vannak a többi nevelési területtel, pl. a “testünk” témakör kiemelten szerepel a mozgásfoglalkozáson és minden nap jelen van az önkiszolgálásban is.

A környezet megismerésére szolgáló témakörök lehetőséget nyújtanak a pedagógusnak arra, hogy a gyermekcsoport fejlettségi szintjének, életkori sajátosságainak megfelelő tartalommal töltse meg.

Speciális feladatok:

az érdeklődés felkeltése;
a kérdés, kijelentés rövid, egyszerű megfogalmazása;
nonverbális elemek támogató alkalmazása;
a beszédmegértés fejlesztése;
az otthonról hozott közlési formákra támaszkodás;
az ismeretek tevékenységbe ágyazott nyújtása;
a környezet megismerése érdekében a kognitív funkciók célzott fejlesztése az észlelés (látás, tapintás, szaglás, hallás ízlelés), a figyelem, a megfigyelőképesség, az emlékezet, a gondolkodás fejlesztése;
a figyelem tartósságának, terjedelmének, akaratlagosságának növelése;
a gondolkodás és a nyelv fejlesztésének összekapcsolása.

Témakörök a környezet megismerésére

óvodások lettünk:
nevek, jelek, felnőttek neve
tájékozódás az óvoda helyiségeiben

testünk
saját név, jel tudatosítása
saját test részei
testrészek másokon

a család:
a család tagjainak felismerése, megnevezése,
a szülők, testvérek munkája
a család otthoni tevékenysége

az ősz:

az őszi természet megfigyelése
(gyűjtés)
őszi időjárás
őszi gyümölcsök (befőzés)
őszi zöldségek
őszi öltözködés, testséma fejlesztés

a tél:
a téli természet megfigyelése, téli örömök
a téli időjárás
a téli öltözködés, testséma fejlesztés
a téli ünnepek (Mikulás, Karácsony, Farsang)
(sütés)

a tavasz:
a tavaszi természet megfigyelése, (növényültetés)
a tavaszi időjárás
a tavaszi virágok, gyümölcsök, zöldségek
a tavaszi öltözködés, testséma fejlesztés
a tavaszi ünnep: Húsvét, Anyák Napja

az óvoda:
csoportszoba
öltöző
fürdőszoba
konyha
udvar

otthoni tevékenységek:
mosás
takarítás
főzés
terítés
mosogatás
ágyazás

a közlekedés:
a járművek felismerése

közlekedés a járműveken
helyes viselkedés a járműveken
elemi közlekedési szabályok elsajátítása

az állatok
a ház körül élő állatok
állatkertben élő állatok

az utca:
üzletek
vásárlás
(járművek, járókelők)

foglalkozások
fodrász
orvos
boltos

játékok:
szobai játékok
játékok a játszótéren.

A beszédfunkciók fejlesztése és korrekciója

A beszédfejlesztés egyéni és csoportos formában zajlik. Természetesen egy-egy gyermek sérülésének súlyossága, milyensége nagymértékben megha-tározhatja a vele való foglalkozás formáját. A beszédfejlesztés bizonyos elemeit csak **egyéni foglalkozás** keretében lehet jól begyakorolni. Ebben a munkában elengedhetetlen a **logopédus** aktív közreműködése.

Fontos tudni, hogy az aktív beszéd elsajátításának alapja a nonverbális és verbális kommunikáció elemeinek egymásra épülése, ezek tudatos fejlesztése, a kommunikációs igény felkeltése. Vannak olyan gyerekek, aki egyáltalán nem figyelnek a beszédre, nehezen értelmezik a közléseket, nemegyszer saját nevükre sem figyelnek fel.

Mindezért a beszédfejlesztő munka igen fontos lépése a

kommunikációs igény felkeltése, a hallásfigyelem fejlesztése, amit a következők segítenek:

a gyermek aktivizálása, motiválása ritmus, dal segítségével;
állathangok, állatmozgások utánzása;
az akusztikus figyelem felkeltése:
hosszú-rövid, gyors-lassú, magas-mély hangok megkülönböztetése;
felszólítások, felkiáltások élénk gesztussal, mimikával való kísérése;
a beszédszervek ügyesítése tornáztatással, játékos gyakorlatokkal (a beszédszervek passzív tornáztatása, ajak-, nyelv-, fúvó-, légző gyakorlatok);
a beszéd indítása, a passzív és aktív szókincs bővítése, játékos formában ismerkedés a tárgyakkal, ezek beépítése a szókincsbe;
a tárgyak mellett a képek megnevezése, mondatalkotás segítése.

A foglalkozások **időtartama** az év folyamán változik, hiszen ahogy növekszik a gyermekek figyelme, koncentrációkészsége, egyre hosszabb ideig lehet velük együtt dolgozni. Kezdetben 5 - 10, később 20 - 30 percesek lehetnek ezek.

A foglalkozások **felépítése:**

Minden anyanyelvi foglalkozás azonos rítus szerint zajlik.

A bevezető részben a gyermekek gyakorolják nevüket, jelüket, egymás nevét. Beszélgetés keretében számbaveszik a hiányzókat. Az időjárás megfigyelése is a mindennapi feladatok közé tartozik. A megfigyelteket minden alkalommal képekkel (szimbólumokkal) rögzítik.

A fő részben az adott témakör feldolgozása történik, amelyek hetente változnak. A témakörök mélységének feldolgozását az adott csoport fejlettségi szintje határozza meg.

A befejező részben az értékelés zajlik, de a gyermekeknek a foglalkozás egész ideje alatt folyamatos visszajelzést kell kapniuk.

1.3.3.Az értelmi fogyatékos gyermekek beszéde az óvodáskor végén

Általános követelményeket nem lehet meghatározni, hiszen a gyermekek fejlődésbeli sajátosságai, jellemzői nagymértékben meghatározzák a fejlesztés menetét, eredményeit.

Egy részük az óvodai évek végére megtanítható szavakban, egysze-rű mondatokban beszélni. Közlésük azonban a különféle artikulációs hibák miatt nehezen érthető.

Vannak, akiknél később indul a beszédfejlődés, szavakban, szótöredékekben beszélnek.

Egy kis részük pedig ugyan eljut a beszédmegértés bizonyos szintjére, szituációhoz kötötten viszonylag jól érti a közléseket, kérdéseket, utasításokat, de szavakat még nem mond, csak hangokat hangoztat.

1.4. Játékra nevelés

Adekvát játékhasználatot megtanító, a fantáziát, az elemi kreativitást fejlesztő foglalkozás.

formája: mikrocsoportos, csoportos. esetleg egyéni

ideje: heti 2 – 3 - 5 alkalommal

időtartama: 10 - 15 perc

célja:

a játékkedv felkeltése

az adekvát játékhasználat megtanítása
az egymás melletti tevékenység támogatása
az együttes játék örömének felfedeztetése
elemi szerepjátékok, a konstruálás megtanítása
a mozgás, a megfigyelőképesség, a figyelem, az emlékezet, a beszéd, a képzelet fejlesztése
a különböző minőségű, színű, formájú, nagyságú anyagok segítségével ismeretnyújtás a környezet tárgyairól
népi játékok, mondókák, énekes játékok segítségével elemi szabályok megtanítása, a zenei hallás, a ritmusérzék fejlesztése
a játéktevékenység örömforrásának biztosítása
az önálló, elmélyült, kitartó játék segítése
a mintakövetés, modellkövetés, az interakció támogatása.

A személyiség fejlődésében meghatározó szerepe van a játéknak, amely a gyermeki fejlődés velejárója.

Játéktevékenységében tükröződik a gyermeket körülvevő környezet, cselekedeteiben ismert szituációkat utánoz. Kellemes élményei újra és újra megjelennek a játékban, de sérelmei is feloldást nyerhetnek.
A viselkedési szabályok, a társakkal, felnőttekkel való kapcsolat csiszolására is tág teret nyújt a játék.

Az óvoda a percepció és a gondolkodás összeszerveződésének szenzitív időszaka.

A játék alkalmas arra, hogy eggyé szervezze az értelmi, érzelmi és társas folyamatokat. Elválaszthatatlan a fejlődés egészétől az érzelmi, értelmi, szociális fejlődéstől tehát.

A játék nem csupán szabadidős tevékenységet jelent, hanem **jelen van minden célzott foglalkozáson** is, a játék ismeretszerző funkcióval bír, nélkülözhetetlen a beszédfejlesztésnél, a mozgásnevelésnél, a finommotorika fejlesztésnél.

A játékra nevelés **együttjátszást, együttes cselekedtetést** jelent, ahol a gyógypedagógus szerepe fokozatosan csökken, helyét a játékkezdeményezés, majd az egyre önállóbb játék veszi át.

A foglalkozás akkor tölti be szerepét, ha a gyermek játéktevékenységében egyre több lesz az olyan elem, amely önálló elgondolásból, a tanult formák alkalmazásából születik.

Játék közben lehetőség nyílik a gyermek mozgásigényének kiélésére épp-úgy, mint a különböző eszközök, anyagok megismerésére. Észrevétlenül szerez tapasztalatot a gyermek a távolságról - közelségről, magasságról - mélységről, megismeri, hogy a tárgyaknak van kiterjedése, nagysága, formája, súlya, puhasága - keménysége, esetleg hangja.

Alkalmat ad arra is, hogy a veszélyérzettel nem mindig rendelkező gyermek megtanulja, hogy vannak balesetveszélyes helyzetek, megismerje lehetősége korlátait, ugyanakkor saját magáról is ismeretek birtokába jut.

1.4.1. Az értelmi fogyatékos gyermek játékának jellemzői

Az értelmi fogyatékos gyermek játékát **nem az életkora, hanem fejlettségi szintje** határozza meg. Tükrözi az adott gyermek sérülés okozta elmaradását, értelmi állapotát.

Játéka nem csupán alacsonyabb szintű, mint a többségi óvodába járó gyermekeké, hanem **minőségileg is más.** Sokszor hiányzik belőle a természe-tes kíváncsiság, a kreativitás, az alkotás vágya, a fantázia. Gyakran **sztereo-tipen rakosgat, a játékát szájába veszi, dobálja.** A már megtanult játékot ön-magától nem fejleszti tovább, **megreked egy adott tevékenységnél.** Ugyanazokat a játéktárgyakat választja mindig a szabadonválaszthatók közül. Gyakran a társánál levő játék megszerzése szolgál örömforrásul.

Előfordulhat, hogy a játék számára **nem bír felhívó jelleggel.** "Nem játszik". Tevékenységéhez nem mindig társul öröm. Nem a játék okozta

kellemes tapasztalat motiválja, hanem tevékenysége többnyire betanult, begyakorolt helyzetekre épül. Egy-egy játékfolyamatot képes kitartóan **monoton** módon ismételgetni. Gyakran hiányzik a kezdeményezés, igényli a felnőtt irányítását, jelenlétét. Meghatározza a játékszintjét, játékkedvét a fejlettségi szintjén túl a gyermek előélete, a családban szokásos viselkedési módok, az, hogy van-e testvére, egyedül játszik-e vagy felnőttel, testvérrel, milyen játékszere van, mennyi hely áll rendelkezésére stb.

Az óvodáskorú gyermekre jellemző, hogy elsősorban a **mozgásos játék-**
okat (futkározás, ugrálás, mászás stb.) preferálja. Uralkodó játékforma a **magányos** játék. A fejlesztés hatására megjelenik a **párhuzamos** játék, amikor a pedagógus irányítása mellett utánozza a felnőttet (pl. együtt konstruálnak). Majd **önállóan** is próbál játszani, végül az egymás mellett tevékenykedő gyermekek rövid ideig megpróbálnak **együtt** játszani.

1.4.2. A játék helye az értelmi fogyatékos óvodások nevelésében

Az értelmi fogyatékos gyermek egésznapos tevékenységének legfontosabb eleme a játék, az **értelmes, örömszerző** játékos tevékenység.

Minderre alkalom nyílik a reggeli **gyülekezés idején**, a **játékra nevelés foglalkozáson,** a **szabadban** történő játék, illetve a délutáni irányított vagy **szabad játék** idején.

Szervesen kapcsolódik az óvodai foglalkozásokhoz, amikor a tanult játékos tevékenységet, játékszituációkat felhasználva segíti az egyéb foglalkozások eredményességét. Miközben játszik, megismeri a környező világot és az emberi viszonylatokat. Egyben az ismeretek rögzítésének eszköze. Játék közben átismétli a látott, hallott dolgokat.

Az értelmi fogyatékos gyermek játéka is fejlődésen megy át az óvodáztatás alatt, egy lassúbb, alacsonyabb szintű változáson.

Kezdetben kizárólag a mozgásos játékok jellemzőek. Mozgássorozatokat próbálgat, ismételget a gyermek. Ez segít saját teste, a téri viszonyok megismerésében, segíti az alapmozgások összerendezését.

A tárgyakkal való ismerkedés során a játékokat igyekszik egymással kapcsolatba hozni (ki-be pakol, egymásba rak, épít stb.). Az adott mozgásformák begyakorlását végzi kezdetben cél nélkül, csak a játék örömééért, amelyet a cselekvés vált ki. Később ehhez társul az alkotás öröme is, mint motiváló tényező. A siker újabb próbálkozásra, ismétlésre serkenti, megjelenik a szándékosság, pl. házat, kerítést épít.

Már nem csupán a tárgy határozza meg a cselekvést, hanem a cselekvéshez keres játékot. Az utánzás, a pontosabb megfigyelés tökéletesedése, a szeretett személy mintája lassan előhívja az elemi szerepjátékot, ahol a látott, hallott dolgokat próbálja megismételni.

Tevékenységét hangadással, majd beszéddel -- gyakran "hottentotta" beszéddel kíséri. Lassan játékában a különböző tárgyak alkalmanként más-más szerepet kapnak, pl. a karika hol kormány-kerék, hol tányér.

A körjátékok, népi játékok segítik a beszédfejlesztésen, a ritmusnevelésen túl az elemi szabályok elsajátítását. E folyamat kezdete figyelhető meg csupán az óvodai életben. Pl. megtanulják azt, mikor kell a másik kezét megfogni, elengedni, körbe menni, kifordulni, de azt, hogy a fogónak kell megfogni a menekülőt, vagy a versenyhelyzetet még nem értik.

Megtanulandó játékok

Finommotorikát fejlesztő játékok

ki-be pakolás
válogatás, csoportosítás
építés vízszintesen
építés függőlegesen
építés különböző formájú, anyagú, nagyságú elemekből
építés minta után
illesztés
fűzés
ujjak ügyesítése mondókákkal, mesékkel

A megismerő tevékenységet fejlesztő játékok

képes lottó
szétvágott képek összeillesztése,
hasonlóság, különbség észrevételét segítő játékok
memori
képtörténet kirakása
sorozatok
hallási differenciálást fejlesztő játékok
tájékozódás a hang alapján
tárgyak felismerése tapintás útján

Mozgásos játékok

köralakítás
körbejárás
párválasztás
körjátékok
páros játékok
menetelés, vonatozás, sétálás
egyensúlyozó játékok
célbafutás
egyszerű táncelemek

Játék a szabadban

homokozás
hintázás
csúzdázás
mászókázás
pancsolás
labdagurítás, eldobás, elkapás
futkározás
ugrálás
körjáték a szabadban
hógolyózás, szánkózás, csúszkálás
húzás, tolás

kerékpározás, rollerezés
építés.

Szerepjáték elemei

baba ringatás, etetés, altatás, sétáltatás, öltözetés
autó tologatás, szállítás, garázsépítés, közlekedési szőnyegen közlekedés
utazás
orvos, beteg
fodrász
főzés
takarítás
boltos
mese dramatizálása

Barkácsolás

felnőttekkel közösen
ismerkedés a bábokkal

A játékra nevelés foglalkozáson a gyermek adott tevékenységéből kiindulva folyik az indirekt tanítás, illetve a pedagógus indirekt kezdeményezésébe igyekszik bevonni a gyermekeket. Az e foglalkozásokon megtanult játékokat hasznosítjuk a többi foglalkozáson is.

1.4.3.A játékeszközök kiválasztásának szempontjai

a gyermek fejlettségi szintje
az adott feladat
az esztétikum
tartósság, könnyen tisztíthatóság

ne veszélyeztesse a gyermek testi épségét
legyen választási lehetőség
legyen a játék a gyermek számára könnyen elérhető
legyen a játéknak állandó helye
lehetőleg fejlesztő jellegű legyen
megfelelő számban álljon a csoport rendelkezésére.

1.4.4. Elvárások az óvodáztatás végén

ismerjék az alapvető játékokat
legyenek képesek rövid ideig adekvátan játszani
válasszanak maguknak eszközt, használat után tegyék helyre
tanulják meg elkérni a játékot, tudjanak várni
tudjanak egyszerű építményt konstruálni
a szerepjátékok elemei jelenjenek meg játékukban
ismerjenek dalos játékokat, kapcsolódjanak be a körjátékokba
legyenek képesek rövid ideig együtt játszani
ismerjék a játszótéri játékokat, használják azokat rendeltetésszerűen
ha kell, játékukat kísérjék beszéddel
a tanult játékokat próbálják továbbfejleszteni.

1.5. Ábrázolás és alakítás

A finommotorika fejlesztését, a kéz ügyesítését, a gyerekek ábrázoló készségét fejlesztő foglalkozás.

formája: mikrocsoportos, egyéni

ideje: heti 3 foglalkozás

időtartama: 15 - 20 perc

célja:

kéz és ujjak ügyesítése, mozgékonyságuk fokozása
a kéz izomerejének szabályozása
a célirányos kézmozgások kialakítása

a szem és kéz közti koordináció kialakítása
az ujjak tapintásérzetének fokozása
a csukló, az ujjak laza mozgatása
a látás - tapintás - mozgásérzet együttes szabályozása
a dominancia kialakításának segítése
a testséma fejlesztés
az ábrázoló kedv felkeltése
az ábrázolás eszközeinek, a különböző technikáknak megismertetése
a helyes ceruzafogás kialakítása
a figyelem, az emlékezet, az ügyesség fejlesztése
a téri tájékozódás fejlesztése
az analizáló, szintetizáló készség kialakítása
egyszerű ok - okozati összefüggések felismertetése
a beszédkészség fejlesztése
alapszínek és egyszerű formák megismertetése.

A nagymozgások és a finommotorika fejlődése egymással szoros kapcso-latban van. A mozgásos tanulás közben vizuális, akusztikus, kinesztetikus, takti-lis ingerek fejlesztik a percepciót, hatnak a kognitív funkciókra és a beszédre, segítik a manipulációt.

A vizuális percepció által alakul a látás, tapintás és mozgásérzet együttes szabályozása. Tehát amikor a gyermek kezét kívánjuk alkalmassá tenni az egyszerű feladatok elvégzésére, vagy ábrázolásra, elsősorban az **érzékelés - észlelés** fejlesztését kell elvégezni. Ugyanakkor az **ujjak, a kéz ügyesedésével** kialakult szem - kéz koordinációval fejlődik a forma, szín, nagyság megkülönböz-tető képesség, a taktilis érzékelés, a soralkotás, osztályozás, elrendezés képes-sége is.

A különböző minőségű, anyagú, súlyú, nagyságú tárgyak megfogása, elengedése, használata más-más mozdulatot igényel. Másként kell fogni a ceruzát, fésűt, másként csengetni, ajtót nyitni.

A célirányos mozgáskivitelezés érdekében számtalan tanulási helyzetet kell létrehozni. Tág lehetőséget biztosít az **önkiszolgálás** e terület fejlesztésére.

A próba -szerencse alapon szerzett ismeretek, a mindennapi tapasztalatok segítik a gyermeket abban, hogy észrevegye az egyszerű **összefüggéseket** a tárgyak tulajdonságai között, az ok - okozat közvetlen egymásutánisága alapján. A globálisan felhívó jellegű tárgyakkal (személyekkel) kapcsolatba kerülve, azokról sokoldalú tapasztalatokat szerezve fokozatosan képes lesz a részletekre is figyelni, az egészből egy-egy **lényeges részt kiemelni.** Alak - háttér differenciáló képessége is finomul.

A **testséma** fejlődése is szoros kapcsolatban van a mozgás, azon belül a finommotorika fejlődésével is. Megtanulja a saját testén való tájékozódást is.

A **szem - kéz koordináció** fejlesztésének elengedhetetlen feltétele a szem fixáló mozgásának kialakítása, az alakkonstancia, az alak - háttér felfogó képesség, a téri irányok, térbeli viszonylatok fejlesztése.

Mindehhez meg kell erősíteni az érzékelő apparátust, fejleszteni kell a motoros folyamatokat és a nyelvi képességeket.

A különböző fejlesztő játékokkal végzett manipuláció ügyesíti a gyermek finommotorikáját, de igazi alkotókedvüket a festéssel, nyomdázással, gyurmá-zással, tépéssel, rajzolással élhetik ki. E tevékenység során sikerélményhez jutnak, produktumok keletkeznek, ha a gyermek látja alkotásának eredményét.

Fontos, hogy megtanulja az egyes eszközök használatát és szívesen ábrázoljon.

1.5.1. Az értelmi fogyatékos óvodás vizuomotoros készségének jellemzői

A motoros készségek és a percepció fejlettsége alapvető szerepet játszanak a kognitív képességek kialakulásában. Az értelmi fogyatékos gyermekeknél a **mozgásszerveződés** különböző **zavarai** gyakran társulnak az **észlelés** különböző tartományainak **zavarával.**

A vizuális észlelés képessége erősen befolyásolja a gyermek **érzelmi stabilitását.**

Az értelmi fogyatékos gyermek **mozgásos ügyetlensége** a manualitásban is megjelenik. A kézfejlődés üteme lassabb, óvodáskorban is többnyire marokra fogja a tárgyakat. Lassan alakul ki háromujjas és csak hosszas gyakorlás után a kétujjas fogás (csípőfogás).

A két kéz együttes mozgása, a test középvonalának átlépése nehézséget jelent.

A kognitív funkciók sérülése, a pontatlan megfigyelés, a célirányos mozgások kivitelezésének nehézségei, a hibás vizuális emlékezet, a kialakulatlan dominancia, a tartós figyelem, a feladattartás gyengesége, szétszórtságuk, nyugtalan magatartásuk nehezíti az ismeretszerzést. A finommozgást igénylő feladatokat erőtlen, pontatlan mozgáskoordinációval oldják meg.

1.5.2.A vizuomotoros készség fejlesztésének feladatai

E foglalkozás **kettős feladatot** lát el: alkalmassá teszi a gyermeket egyre pontosabb **célzott manipulálásra** -- az érzékelés - észlelés - tapintás az ujjak ügyesítésével; másrészt az **ábrázoló kedvet** igyekszik felkelteni, támogatja a gyermek önkifejezését.

Feladatok: olyan tanulási helyzetet kell létrehozni, ahol az ingerek sokol-dalú felvétele, szelekciója biztosított. Fejlesztő játékok, eszközök kiválasztásával törekedni kell a **pontos megfigyelésre,** megtanítani a tárgyak **fixálását.** Megismerik a különböző eszközök **fogását, elengedését, osztályozását** színek, formák, nagyság, súly alapján. Megtanulják a tárgyakat megkülönböztetni
tapintással. Ismerkednek a pontos **illesztéssel**. **Azonos** tárgyakat csoportosí-tanak, **különbségeket** vesznek észre. **Párosítanak ritmikus sort** alkotnak. Megismerik a sor-alkotást, felismerik a **hiányt**, megtanulnak pontosan **célozni.** az **alakállandóság** fejlesztését segítik a tapintásos gyakorlatok, az azonos tárgyak válogatása illetve az **egyszerű mértani formák** osztályozása, puzzle játékok, mozaik elemeinek **összeillesztése.** Fejlesztik a vizuális megfigyelő képességet, a **lényeges jegyek** felismerésének képességét.

Ujjtornával ügyesítik a kéz ujjait és az önkiszolgálási feladatok végrehajtása, az egyszerű munkatevékenységek is alkalmat adnak a gyakorlásra. Mindezek a tevékenységek, játékok, a játékra nevelés foglalkozáson az egyéni fejlesztésnél, természetesen más formában, megjelennek.

A szem - kéz koordináció, az alak - háttér differenciáló képesség, az alak-konstancia, a testséma fejlesztés, az ujjak és kéz ügyesítése mellett a gyermek **ábrázoló képességét** is fejlesztik. Különböző anyagok, technikák megismerte-tésével, együttes tevékenységgel teszik őket alkalmassá arra, hogy örömüket, élményeiket rajzzal, festéssel, mintázással is ki tudják fejezni

1.5.3.Az ábrázolás, alakítás fejlesztésének lehetőségei

Mintázás

homok	formázás
	építés
	formakitöltés
víz	töltögetés
	pancsolás
gyurma	lapítás
	sodrás
	gömbölyítés
	formálás
agyag	formálás

Festés

kézzel	tenyérrel
	öt ujjal
	ököllel
	egy ujjal

eszközökkel	"csumival" szivacsos flakonnal szivacs-ecsettel vastag ecsettel
Nyomdázás	szivaccsal dugóval terményekkel játéknyomdával
Papírmunkák	gyűrés tépés sodrás ragasztás nyírás
Rajzolás	vastag zsírkrétával vastag színessel grafit ceruzával
Vegyes technikák	

A felsorolt technikákkal és eszközökkel dolgozhatnak különböző nagyságú, minőségű, térbeli elhelyezésű anyagokon (papír, üveg, tükör, fólia, paraván, tábla, fa, textil stb.). A munka során fontos, hogy ügyeljenek a helyes irányra és a gyermekekkel is igyekezzenek megtanítani a balról - jobbra és a fentről - lefelé haladást.

1.5.4. Elvárások az óvodáskor végén

tudjon rövid ideig helyhezkötötten tevékenykedni
alakuljon ki kétujjas fogása
tudjon pontosan illeszteni

alakuljon ki a megközelítőleg helyes ceruzafogása
tartsa be a papírhatárt
szívesen ábrázoljon
rajzában jelenjen meg a kezdeti emberalak ábrázolás
használja az ábrázolás-foglalkozáson megismert eszközöket
rajzában alakuljon ki a helyes nyomaték
tudjon egyszerű ábrát, ritmikus sort kirakni
munkájában balról - jobbra haladjon
alakuljon ki kezessége, testsémája

1.6. Egyéni fejlesztés

A gyermek speciális nevelési szükségletéhez, a képesség-struktúra egyenetlenségéhez igazodó, sérülésspecifikus fejlesztés.

formája: individuális képességfejlesztés

ideje: naponta

időtartama: 5 - 15 perc a gyermek állapotától, az adott tevékenységtől függően

célja:

- hatásfokozó, erősítő, támogató, kiegyenlítő -- esetleg tehetség-gondozó tevékenység a tanulási munkatevékenység illetve a közösségi élet nehézségeinek leküzdése érdekében;
- esetleges társuló sérülésekből adódó problémák kiküszöbölése;
- taktilis, kinesztetikus, vizuális, auditív ingerléssel, a játékok, eszközök felhívó jellegét kihasználva növelni az együttműködő készséget, a kitartást, feladattartást, fejleszteni a modális, intermodális, szeriális észlelést;
- a figyelem, az emlékezet fejlesztése a nyelvi zavarok kiküszöbö-

lése, a beszédszervek ügyesítése, a beszéd indítás;
- a formaészlelés, alak-háttér differenciáló képesség, a látási - hallási diszkriminációs készség fejlesztése
- a finommotoros készség, a formakivitelező készség fejlesztése;
- a megfigyelőkészség fokozása;
- a kognitív funkciók közül a válogatás, csoportosítás, rendezés (nagyság, szín, forma szerint), analógiák, a rész-egész viszony
észrevétele. Az analizáló- szintetizáló készség, a szerialitás fejlesztése.

"...Ahhoz, a szinthez kapcsolódva kell a fejlesztést elkezdeni, illetve ott kell fejleszteni, ahol a gyermek még biztonságosan mozog, s a tudás már készségszintű, mert csak így válik lehetőséggé számára az eredményes feladatvégzés" -- írja *Vigotszkij*, s ezzel maximálisan egyet kell érteni.

Az együttműködéshez nélkülözhetetlen a **szándékos figyelem**. Ez olyan szenzoros organizációt kíván, amely minden cselekvésben a lényeges érzékletet különbözteti meg a lényegtelentől. A vizuális figyelmet a kívánt tárgyra kell irányítani. Olyan **játékszituációt** kell biztosítani, amelyben a gyermek velünk szembeni interakciója számára érdekes lesz. A gyermek csak óvatos előrehaladással tapasztalhatja meg egy feladat struktúráját és variánsait, s próbálja az újat a jelenlévő rendszerbe besorolni. Ezért fontos, hogy a feladatok egy adott foglalkozáson belül is bár legyenek változatosak, de ne legyen túl nagy a különbség a régi és újabb feladat között.

A szűk transzfer játéktér, a konkrétság, a generalizáció, átadó képesség csekélyebb volta miatt mindig konkrét, közvetlen, a valóságra irányuló tevékenységet kell végezni. Meg kell tanulniuk hasonlóságot képezni majd általánosítani.

Az egyéni fejlesztésnél éppen a gyermekek sokfélesége miatt **témaköröket megjelölni**, "receptet" adni nem lehet.

De fontos, hogy sor kerüljön a **fixálás**, a **tárgyra irányultság**, a **tárgy** szemmel való **követése**, a **változás** illetve **állandóság** megfigyelésére.

Szerep jut a foglalkozásokon az adott feladathoz illő rövid **mondókák, versek, énekek** mondogatására, **mutatására**.

pl.: ha a testséma fejlesztés a cél, akkor

-"Itt a szemem, itt a szám..."

- sűrű erdő, kopasz mező...

- orrom, orrom, kedves orrom... stb. mondókákat mondatjuk. Ez az emlékezet fejlesztését is szolgálja.

De feladat lehet a **tárgyállandóság** kialakítás a különböző szempont szerinti válogatás, osztályozás, csoportosítás, a sorrendiség kialakítása.

A tárgyakkal történő manipuláció mellett a foglalkozásokon a **képek** is jelentőséget kapnak.

A tárgyat képpel, a képet képpel egyeztetik, észrevetetik a **hiányt, azonosságot, különbséget, változást, rész-egész viszonyt**.

A színek megtanítását, nagyság szerinti csoportosítást, fő fogalom alá rendelést végeznek. Mindezeknél a nyilvánvaló nagy különbségtől haladnak az alig észre-vehető felé.

A tárgyon végzett játékos gyakorlatokat igyekeznek síkra lefordítani, képeken, feladatlapokon is felismerni, megmutatni, kiválasztani ugyanazt.

A csoportos foglalkozásokon tanultak elmélyítésére, integrálására is lehetőség nyílik.

Az **önkiszolgálás** részfeladatai pl.: "toalett tréning", egyes ruhadarabok felvétele stb. lépcsőn járás váltott lábbal stb. megtanítása is egyéni fejlesztés során történik.

A helyes ceruzatartás, a helyes nyomaték, az egyszerű ábrák színezése, a bekarikázás, összekötés technikájának megtanítása illetve iskolába induló jobb képességű gyermekek grafomotoros fejlesztése is e foglalkozásokon történik.

Itt tanulhatják meg az **időrendi** sorrendet, az **egyszerű történetek** képek segítségével történő felidézését éppúgy, mint a **bal-jobb differenciálás**át, esetleg a névutókat -- ha erre alkalmasak.

Bővül aktív szókincsük, kezd kiépülni **grammatikai rendszerük**, megtanulnak **kérdezni**.

Fontos, hogy a csoportos és egyéni fejlesztés összhangban -- az utóbbi

egyénre szabott -- legyen, hogy kellő időt biztosítson a gyakorlásra, s ne nélkülözze a pedagógiai tudatosságot.

A következőkben rendszerezzük az egyes részterületek fejlesztését szolgáló gyakorlatokat, annak hangsúlyozásával, hogy ezek nem öncélú funkció tréningek, hanem az egész személyiséget fejlesztő tevékenységek. Hisz minden képességfejlesztés hat az észlelés, emlékezet, figyelem, beszéd, gondolkodás fejlesztésére egyaránt.

1.6.1.A mozgásfejlesztésre irányuló gyakorlatok

- a testkép, testfogalom, testséma fejlesztése
- a vesztibuláris rendszer fejlesztése; statikus illetve dinamikus - egyensúlyt fejlesztő gyakorlatok (kitámasztás erősítése);
- a két testfél mozgásának összerendezése, posztúra utánzás, téri tájékozódás fejlesztése;
- a mozgás- és beszéd (ritmus) összekapcsolása,
- bizalomerősítés.

1.6.2.A beszédindítást segítő gyakorlatok

- a beszédre való figyelés fejlesztése
- a beszédszervek ügyesítése
- aktív szókincs bővítése
- a verbális és nonverbális jelzések megtanítása
- a grammatikai rendszer kiépítése
- a szerialitás gyakorlása, analógiák alkalmazása
- beszédmegértés segítése
- színek egyeztetése, megnevezése, osztályozás, válogatás, csoportosítás, fő fogalom alá rendezés, jelzők megismertetése
- ritmikus sorok kialakítása.

1.6.3.A megismerő tevékenység fejlesztését szolgáló gyakorlatok

- az érzékelést, észlelést fejlesztő gyakorlatok (modális, intermodális, szeriális észlelés fejlesztése),
- a figyelem, megfigyelőképesség fejlesztése, a figyelem tartósságának fokozása, a lényeges - lényegtelen dolgok megkülönböztetése, késleltetett figyelem kialakítása,
- az emlékezet fejlesztése, a felidézés segítése az azonosság - különbség felismerése, összehasonlítás
- a rész - egész viszony érzékeltetése
- hiány felismerése, változás észrevétele
- analizáló - szintetizáló készség fejlesztése
- fő fogalom alá rendelés
- analógiás gondolkodás fejlesztése
- a szerialitás fejlesztése.

1.6.4.A vizuomotoros koordináció fejlesztését szolgáló gyakorlatok

- ujjak ügyesítése
- kézügyességet fejlesztő gyakorlatok
- fixációs gyakorlatok
- a szem - kéz koordináció fejlesztése
- a szenzomotoros koordináció fejlesztése
- az ábrázoló készség fejlesztése, helyes ceruzafogás, kellő nyomaték kialakítása, a rajzkészség fejlesztése
- a téri orientáció, alak - háttér differenciáló készség fejlesztése.

1. 7. Zenei nevelés alapjai

Ez a foglalkozás lehetőséget nyújt a zene, a ritmus személyiségformáló szerepének megalapozására.

formája: csoportos, mikrocsoportos, egyéni

ideje: alkalomszerűen, illetve heti 2 alkalommal

időtartama: a gyermek igényének megfelelően 5 - 10 perc

célja:

a zenei érdeklődés felkeltése
a környezet hangjainak felismerése, differenciálása
utánzásra késztetés
a ritmusérzék fejlesztése
a gyermek érzelmi életének alakítása, a gátlások oldása
a zenei hallás fejlesztése
hangulatkeltés, motiválás
a beszéd, mozgás, zene, játék összekapcsolása, egymás hatásának erősítése
a nagyon egyszerű népi mondókák, versek, énekek megtanítása
a zenehallgatás megszerettetése
a csend, a zörejek, a zene szerepének értékelése.

Az értelmi fogyatékos gyermek életét végigkíséri a zene. A zene megnyugtató, elringató, figyelemfelkeltő, motiváló szereppel bír.

Az a gyermek, aki a születése pillanatától élvezi az édesanyja megnyugtató beszédét, halk énekét, aki megtapasztalja a csend jelentőségét -- és nem állandóan szóló rádió, TV háttérzaja mellett él -- igényli a zenét, illetve később maga is szívesen énekel.

Ezért fontos, hogy tudatosan építse ki a felnőtt közösség azt a légkört, ahol a zenének is szerepe van.

Már a **zörejek** fontos szerepet játszanak a gyermek ismeretszerző folyamatában. A többször ismétlődő zörejhangokból mozgásokra, eseményekre tud következtetni (megérkezett valaki, ebédelünk stb.). Maguk

is keltenek zörejeket játékuk során. A felnőtt felhívja a figyelmet a környezetben keletkezett váratlan zörejekre (mentő, autó, útfúrás, telefoncsöngés stb.).

A **beszéd** és a zene szoros kapcsolatban van. A beszéd tempója, a ritmus, a hanglejtés, a hanghordozás, a hangmagasság más-más jelzéssel bír a gyermek számára. **Érzelmi hatása** különös jelentőséggel bír.

A kisgyermeket **zenei hangok** tömege veszi körül, ebből az értelmi fogyatékos óvodás életében az **ének** játszik óriási szerepet.

A **hangszer** is szerepet kaphat, mert élményt jelent a gyermeknek a felnőtt furulyázása, gitározása, sőt ő maga is megismerkedik a különböző hangszerekkel, azonban az énekhang közvetlen személyes kapcsolatot teremtő játékot, mozgást kísérő szerepe nagyobb. Az egyszerű mondókák, dalok a magyar beszéd hanglejtését, ritmusát pontosan követik. A dalokat elsősorban a magyar népdal-kincsből válogatják.

A dalok szolgálhatják a hangulatkeltést, **zenehallgatásként** énekelhetnek. Ilyenkor a szöveg is érdekes lehet, míg máskor a szöveg jelentéktelen. Az óvodában alkalmazott mondókák, énekek hangsúlya, lüktetése, ritmusa, szövege, hanglejtése, dallama, mozgásossága egyaránt jelentőséggel bír.

A dalokat először a felnőtt énekli, a gyerek figyeli, vele örül, újra és újra kéri. Tehát egy-egy mondóka vagy dal önmagában is öröm, de igazi örömöt a sokszori ismétlés ad. Fokozza a gyermek érdeklődését, a szép, tiszta felnőtt éneklés, a tempóváltoztatás, a halkabb, hangosabb előadásmód. A pedagógus mimikája, gesztusai esetleg bábok alkalmazása fokozhatja a hatást.

1.7.1. A zenei nevelés helye a gyógypedagógiai óvodában

A felnőtt minden olyan alkalommal énekelhet, amikor a gyermekek jó közérzettel tevékenykednek, szabadon játszanak. Tehát nem csupán a kötött foglalkozáson. Használhatja motiválásként a gyermek megnyugtatására, akár jutalmazhat is vele. Az éneklés a felnőtt és gyermek közötti személyes kapcsolatot elmélyíti, közös örömszerzés forrása.

Az értelmi fogyatékos óvodások életében a **hőcölő, lovagoltató énekek, mondókák** fordulnak elő gyakran. Ezeknél a dal, a mondóka

lüktetését mindig mozgás kíséri. A gyermekek nem értik a dalok mondanivalóját, de érzik ritmusát, élvezik dallamát, tempóját, a keletkező feszültséget. A gyakorlások, ismétlések során várják a "csattanót". Ezeknél a játékos együttléteknél a testi kapcsolat is fontos.

A gyermek képzelete fejlődésével ő is utánozza a felnőttet, eljátsza babával, társaival az ismert dalt.

A mindennapok során számtalan mód nyílik az éneklésre. A motiváción túl meséskönyv nézegetésekor **körjáték** játszásánál, altatásnál énekelhet a pedagógus. Ilyenkor csak egy-két ismétlést alkalmaz, addig énekel, míg a gyermekek figyelik az énekszót.

Az élő zene az énekhangon túl **hangszerek** is szerepelnek az óvodában. A felnőtt hangszeres játékának hallgatásán túl maguk is megszólaltatnak hangszereket, a közös éneklést **egyenletes lüktetéssel** kísérik, tapsolnak, dobolnak, körbe járnak a dalra.

A gyermekek a kedvenc énekeket, mondókákat megpróbálják énekelni, dúdolni, imitálni. Sokszor csak a dallam foszlányai ismerhetők fel és a dalt kísérő mozdulat mutatásával jelzi a gyermek, mit szeretne hallani.

Bár hangsúlyoztuk, hogy a Kodály-módszernek megfelelő egyszerű, kis hangterjedelmű dalokat alkalmazzák elsősorban, azonban a speciális nevelési szükségletű gyermekeknél, ha az utánzásra késztetés a cél, alkalmazhatók a jól mutogatható, bonyolultabb dalok is. Itt a cél nem a pontos intonáció, hanem a mozgás utánzása.

A sérült gyermekek beszédfejlesztésénél is fontosak a mondókák, énekek. Sokszor ezek kulcsszavai jelentik a gyermekek első önálló szavait is.

A ritmusfejlesztés során az egyenletes lüktetésen túl érzékeltetik a **gyors és lassú ritmust,** a **magas és mély hangokat.**

Az óvodások szívesen énekelnek, sok mondókát ismernek, képesek a dallam alapján felismerni kedvenc dalaikat, szívesen vesznek részt mozgásos, énekes játékokban.

Feltétlenül indokolt a zenei nevelésre nagyobb hangsúlyt fektetni harmonikus személyiségfejlődésük, életük teljesebbé tétele érdekében.

1.7.2.Elvárások az óvodáztatás végére

- ismerjék fel a tanult énekeket
- szívesen vegyenek részt dalos játékokban
- szívesen énekeljenek
- tudjanak egyenletes lüktetéssel kísérni egyszerű dobbal
- ismerjék a hangszereket.

1.8. Kiegészítő speciális terápiák

Ezek a terápiák **speciális képzettséget igényelnek,** és az adott közösség igénye, lehetősége szabja meg az alkalmazást.

E terápiák közül feltétlenül szükséges a **logopédiai foglalkozás,** illetve a **gyógytestnevelés.**

Ezen kívül fontos lehet a mindennapos nevelést kiegészítő:

1.8.1.Terápiás célú lovagoltatás

A lovagoltatás körülményeinél fogva alkalmas a korábban megismert, el-sajátított mozgássémák korrigálására, finomítására, az új helyzetekhez igazodó mozgások megtanítására, gyakorlására. A gyermek és a ló kapcsolata, a vele való együttes mozgás, a ló ápolásában való részvétel érzelmi kötődést hoz létre, segít a félelmek lekűzdésében. Ugyanakkor hozzájárul az egyensúlyérzék
és a ritmusérzék fejlesztéséhez. A figyelem, a koncentráló képesség, a fegye-lem, az alkalmazkodó képesség, az egymásra figyelés szintén fejlődik a lovagláskor.
A ló mozgása már önmagában is hat a lovagló mozdulataira.
A rendszeres terápiás lovagoltatás a lóháton végzett egyensúlyozó gyakorlatok hatnak a gyermek mozgáskoordinációjára.

1.8.2.Speciális úszás, vízhez szoktatás

E foglalkozás során nem feltétlenül a különböző úszásnemek elsajátítása történik, hanem elsősorban vízhez szoktatás, vízben történő

mozgás, játék, az úszás előkészítése. A vízben való tartózkodás, megnyugtató hatású, örömteli helyzet, melyben könnyebben elsajátítják a különböző mozgásformákat, az elért eredmények sikerélményhez juttatják őket. Megtanulnak a vízben félelem nélkül mozogni, a víz alá merülni, siklani, az ügyesebbek úszni.

1.8.3.Zeneterápia: A zene, a dallam, az éneklés, a kellemes hangingerek ismétlésével, sokféleségével a beszédfejlesztés, a kommunikáció, a figyelemfejlesztés és a megnyugtatás eszköze a sérült gyermek személyiségformálásában. A foglalkozásokat végigkíséri az éneklés. A dalanyag az évszakokhoz, az ünnepnapokhoz, különböző alkalmakhoz, vagy a pillanatnyi helyzethez igazodik.
Hatásmechanizmusa a következőkből áll:

- A zene emóciókat mobilizál,
- Növeli a percepciós érzékenységet,
- Figyelemkoncentráló és figyelemterelő hatású,
- Regresszív hatású,
- Élménykonstruációs folyamatokat indukál,
- Segíti az interperszonális kommunikációt.

1.8.4.Szenzoros integrációs terápia: tervezett és kontrollált szenzoros ingereket nyújt abból a célból, hogy kiváltsa az ingerekkel kapcsolatos adaptív válaszokat és ily módon emelje az agyi mechanizmusok szervezettségi szintjét. Az agytörzsi mechanizmusokra hatva, elsősorban proproceptív, taktilis, és vesztibuláris ingerlést alkalmazva az izom tónusának normalizálására, a vesztibuláris poszkuláris alkalmazkodás javítása érdekében.

1.8.5.Sindelar- program: óvodásoknak szóló azon részeit használjuk, amelyek szem előtt tartják az adott csoporthoz tartozó (4-7 év) gyermekek egyéni fejlettségi szintjét, értelmi befogadóképességét és adaptálható értelmileg akadályozott óvodásoknál is.

1.8.6.Kutyaterápia: olyan foglalkozások, melyben a gyermek komplex felmérését követően életkorának- értelmi képességeinek és érdeklődésének megfelelően fejlesztjük játékos, mozgásos feladatokkal, speciálisan képzett kutya bevonásával. A kutyaterápiás programokban résztvevő személyek, gyermekek létszámát meghatározza a terem nagysága, a gyermekek szükségletei és képességei és a szükséges segítők száma is.

VIII. Szervezeti és időkeretek

A speciális óvodákba a gyermekek a szülő kérésére és a Tanulási képességet Vizsgáló és Rehabilitációs Bizottság javaslata alapján kerülnek.

A **vegyes életkorú** és **kórformájú csoport** az optimális.

A pedagógiai program legfőbb jellemzője a **rugalmasság**. Ez jelenti az év folyamán az egyes tevékenységek aránybeli eltolódását éppúgy, mint a napirenden belüli rugalmas kereteket.

Mivel az értelmi fogyatékos óvodások spontán tanulása is sérült, indokolt, hogy a többségi óvodáktól eltérően kötött, tehát az egész csoport számára kötelező foglalkozások, illetve mikrocsoportos, egyéni fejlesztő foglalkozások váltsák egymást.

Mindezek mellett a **játék**, az elmélyült játéktevékenység lehetőségeit is biztosítani kell.

Az egésznapos tevékenység során megteremtik a megfelelő kereteket a **mozgásigény** kielégítésére csoportos foglalkozások, szabadban végzett játék, tornázás, kirándulás segítségével, azzal a céllal, hogy a gyermek természetes igényévé váljon, beépüljön szokásrendszerébe, s mert a "gyökerek" kiépítése a munka alapja.

A mozgásos tanulás a tanulás többi területével is szoros kölcsönhatásban van.

A fejlesztőmunkánkban kiemelt szerepe van az **önállóságra** nevelésnek.

Az óvodába kerüléskor e terület fejlesztése nagyobb időkeretet kap, mint az értelmi nevelés, a későbbiekben az arány megfordul. Megfelelő időt, teret, sok-sok próbálkozást kell biztosítani a fokozatosság elvét szem előtt tartva a gyermekeknél.

A higiénés szokások kialakítása, a helyes táplálkozás, a szabadlevegőn való tartózkodás, a helyes öltözködés szolgálja az **egészséges életmódra** nevelést, azt, hogy az óvodások teherbíró képessége, edzettsége, a betegségekkel szembeni ellenállása, fizikai erőnléte fokozódjon. Gondoskodnak arról is, hogy vízhezszoktatással -- az úszás elemeinek oktatásával -- terápiás lovaglással, kirándulással, l is egészséges életmódra neveljék őket.

A szülőket is próbálják befolyásolni közös programok, kirándulások alkalmával.

A többségi óvodásokkal, egészségesek közösségével tervezett közös programok, versenyek, vetélkedők számtalan lehetőséget rejtenek magukban.

A mozgás, a célzott foglalkozások, a környezet kínálta spontán tanulási helyzetek hozzájárulnak az **érzelmi neveléshez.**

E terület az óvodánkban kiemelt jelentőségű.

A szokásrend, a mindennapok ritmikus ismétlődései tagolják az óvoda életét. Az óvodáskorú gyermek igényli az ismert és áttekinthető, ismétlésekkel tagolt **napirendet**, a biztos támpontokat. Ezekben természetesen lehetnek kivételes alkalmak, mint az ünnepi készülődés ideje, vagy az ünnepek.

Az értelmi fogyatékos kisgyermek életében a napi ritmuson túl a megszo-kott kereteknek is nagy jelentősége van.

A 2 gyógypedagógus együtt van jelen a csoportban, illetve a délelőtt folyamán az egyik csoportos foglalkozást vezet, míg társa egyéni fejlesztést végez.

A gyógypedagógus fejlesztő munkáját segíti a gyógypedagógiai asszisztens(gyermekfelügyelő), aki a gyermekek szabad játékát is képes irányítani, segíteni.

A kötött foglalkozások, az önkiszolgálásra nevelés célzott foglalkozásai, a levegőztetés délelőtt zajlanak. A délutáni alvás után a gyakorlásra, szabad játékra van lehetőség.

Az egyes **foglalkozások időtartama** függ az adott gyermekcsoport fejlettségétől, a témától, illetve az egyes gyermekek aznapi állapotától. S így 5 - 15 - 20 perces foglalkozások lehetnek.

A foglalkozások azonos rítusok szerint indulnak (teremrendezés, énekes névsorolvasás, hiányzók felismerése, időjárás megfigyelése).
A gyógypedagógus törekszik a **játékosság**ra, a gyermek életkori, fejlődésbeli különbségeinek figyelembevételére már a tervezés idején is.

A fejlesztés során folyamatos ellenőrzéssel győződik meg az eredményességről.

Lehetőséget biztosít az elmélyült tevékenységre, biztosítja az értő figyelmet, differenciált feladat adással, sokoldalú megközelítéssel, sok gyakorlással segíti az ismeret elsajátítást.
Ez **cselekedtető tanulásirányítás**.

A csoportos és egyéni foglalkozások, a pihenésre, nyugodt étkezésre, tisz-tálkodásra, az önállóságra fordított idő megfelelő aránya biztosítéka a gyermek optimális fejlesztésének, s a túlterhelés illetve üresjárat kiküszöbölésének.

A tevékenységi formák ritmikusan ismétlődnek, a gyakorlásra, az ismétlés-re kellő időt biztosítva, a gyermek spontán megnyilvánulásait is figyelembe véve.

A tematikus feldolgozásnak megfelelően az egyes témák feldolgozási ide-je 1 hét, vagy ennél hosszabb ideig is tarthat.

Figyelembe veszi a pedagógus azt a tényt, hogy a tanulás az óvodások számára kapcsolatfelvétel, és a világgal való együttműködés kiegészítését jelen-ti. Ez a világ számukra mérték és tükör, mely személyiségük épülés szempont-jából és mint tananyag az életben való eligazodáshoz feltétlen és egyaránt szükséges.

A szorgalmi idő szeptember 1.-től június közepéig tart.

IX. Ellenőrzés, értékelés

1. A gyermek fejlődési ütemének ellenőrzése

A pedagógus a tanév elején **pedagógiai megfigyelés**eit írásban rögzíti (fejlődési lap + pedagógiai jellemzés). Mindezek, és a gyermek

gyógypedagógiai - pszichológiai - orvosi vizsgálati lelete alapján készíti el a gyermek **egyéni terápiás tervét**, s tervezi a csoport munkáját.

Munkájára jellemző a **folyamatellenőrzés**: a pedagógiai vizsgálatot félévkor, évvégén megismétli.

A nevelőtestület rendszeres **esetbeszélésein** team munkában keresik a lehető legjobb megoldást egy-egy gyermek esetében. Ez a team gyakran kiegészül a gyermeket kezelő szakorvossal, pszichológussal.

A tanköteles gyermekek a Tanulási képességet Vizsgáló Szakértői és Rehabilitációs Bizottság iskolaérettségi vizsgálatán vesznek részt. A Bizottság véleménye, a gyermekkel foglalkozó pedagógus és a szülő véleménye alapján kezdi meg a gyermek tanulmányait általában a középsúlyos értelmi fogyatékosokat nevelő általános iskolában. Néhány jól fejlődő gyermek az enyhe értelmi fogyatékosokat nevelő általános iskolába kerül, illetve van aki felmentettként további gyógypedagógiai óvodai ellátást kap.

A szülők a napi beszélgetések, a szülői értekezletek, a gyermek kiállított munkái, illetve az évi 2 alkalommal megrendezett **"nyílt nap"** során -- és az azt követő konzultáción győződhetnek meg gyermekük fejlődéséről.

Az óvodai nevelés végére elérendő célok, követelmények

A gyógypedagógia óvodában a követelmények fejlettségi szintet jelölnek. Az óvodai fejlesztés, nevelés végére a tanköteles korú gyerekeknek a következő fejlettségi szintet kell elérniük:

Nagymozgás:

• járásuk, futásuk harmonikusabbá válása,
• alapmozgások kis segítséggel történő végrehajtása,
• saját testen, térben tájékozódás.

Finommozgás:

• szem-kéz koordináció összerendezettebbé válása,
• ceruzafogás biztosabb kialakulása.

Önkiszolgálás:

• önkiszolgálási feladatokból néhányat el tudjanak végezni
• szobatisztaság kialakulása, szükségletek jelzése,
• önállóan, kanállal étkezés, pohárból ivás,
• egyszerű munkajellegű – napi teendők – feladatok végrehajtása.

Szociabilitás:

- kontaktuskészség kialakítása, hosszabb ideig való együttműködés,
- kiscsoportban foglalkoztathatóság, közös tevékenykedés,
- figyelem rövidebb ideig tartó leköthetősége,
- környezetük néhány eszközének adekvát használata,
- szűkebb környezetben tájékozódás.

Beszéd:

- egyszerű, gesztusokkal kísért instrukciók megértése, követése,
- egyszerű, szituációhoz kötött cselekvések utánzása,
- színek, formák, nagyság cselekvésben történő egyeztetése,
- tárgyat tárggyal, képet-tárggyal, képet képpel történő egyeztetése,
- egyszerű cselekvések felismerése képeken.

A továbblépés módja

A tanköteles korú gyermek a Tanulási Képességet Vizsgáló Szakértői és Rehabilitációs Bizottság kontrollvizsgálatán vesz részt. A szakértői vélemény javaslata alapján a pedagógus a szülővel keresi a gyermek további fejlesztésének lehetőségeit.

Legtöbb óvodásunk tanulmányait a sajátos nevelési igényű, értelmileg akadályozottakat nevelő általános iskolában folytatja.

Néhány jól fejlődő gyermek a tanulásban akadályozottakat nevelő általános iskolába kerül, illetve felmentettként további gyógypedagógiai óvodai ellátást kap – 8 éves koráig. A pervazív zavarban szenvedő, autisztikus gyermekeink az intézményünkben működő speciális fejlesztő csoportba kerülhetnek

2. A programellenőrzés és értékelés rendszere

Az **ellenőrzési formák**: folyamatos megfigyelés, feljegyzések készítése, munkaközösségi megbeszélések, a gyermekek cselekedeteinek,

viselkedésének elemzése, fejlődési tesztek végzése, felmérések, nyomonkövetések. Az iskolai beválás vizsgálata.

Az **ellenőrzésben résztvevők**: munkaközösségvezető, intézményvezető.

Az ellenőrzés részben **folyamatos**, részben ciklusonkénti, pl. bizonyos célzott ellenőrzés: szokások elsajátítása, erőfeszítés, munkában való részvétel; vagy egyes fejlesztési terület eredményei.

Másrészt **évenkénti**: a magatartás, a viselkedés változása, a képességek fejlődése, a továbbhaladás lehetőségei stb.

Három évente: az értékek elfogadása és az azzal azonosulás, a program erényei, hibái, az esetleges újabb kihívásoknak való megfelelés szempontjai alapján.

Felhasználásra kerülnek az óvodában rendszeresen hospitáló hazai és külföldi kollégák tapasztalatai, esetleges kritikái.

X. Kapcsolatok

Az óvodai csoport szerves része az intézménynek, szervezetileg az alsó tagozat munkaközösségébe tartozik. Így az óvodai csoport felnőtt dolgozóinak közvetlen felettese az alsós munkaközösség vezető. A csoport munkáját megbízás alapján a csoportvezető gyógypedagógus irányítja.

Szervezeti leírás

Az óvodai csoportot a csoportgezető gyógypedagógus irányítja a napi munkák területén. Szervezi a csoport foglalkozásait, elkészíti a szükséges fejlesztési terveket, melyeket átad a munkaközösség vezetőnek. A csoport többi felnőtt dolgozójának napi beosztására javaslatot tesz és irányítja az ő feladatvégésüket.

Társadalmi kapcsolatok

- Az óvoda kapcsolatot tart fenn az Önkormányzat többségi óvodáival, illetve speciális óvodákkal, integrált óvodákkal,
- Szoros kapcsolat fűzi a szakmai szervezetekhez, pl. Magyar Gógy-pedagógusok Egyesülete, a szülő szervezetekhez, a helyi adottságok- nak megfelelő egyesületekhez, alapítványokhoz, kapcsolatot

tart a bölcsődékkel, speciális bölcsődei csoportokkal, korai fejlesztést végző szakemberekkel, azokkal az iskolákkal, amelyekben a volt óvodások tovább tanulnak (utógondozás, nyomonkövetés).

Szoros munkakapcsolatban van a tanulási képességet vizsgáló és rehabilitációs bizottságokkal és a nevelési tanácsadóval.

A lehetőségekhez mérten további hazai és külföldi szakmai kapcsolatokat alakít ki.

Zárógondolatok

A Bartos Sándor Óvoda,Általános Iskola és Előkészítő Szakiskola és EGYMI óvodai csoportjának nevelési programja a családban élő, speciális óvodába járó, értelmi fejlődésükben középsúlyos fokban akadályozott (értelmi fogyatékos) óvodások nevelését hivatott segíteni.

Bár gyermekeink elsősorban gyermekek, óvodások, akik speciális nevelési szükséglettel bírnak, óvodai programunk jelentősen eltér a többségi óvodás programtól.

Ez az eltérés elsősorban azzal magyarázható, hogy a gyermekek spontán tanulása sérült, idegrendszeri sérülésük miatt meg kell tanítani őket mindazokra -- sokszor direkt módon -- amelyeket a gyerekek a többségi

óvodában az egésznapos játék, illetve a foglalkozásokon indirekt módon sajátítanak el.

Természetes kíváncsiságuk alacsonyabb szintje illetve hiánya miatt nem várható, hogy önként kapcsolódjanak be egy foglalkozásba, ezért a részvételük egy-egy foglalkozáson kötelező.

Ugyanakkor a program legfontosabb tulajdonsága a rugalmasság. A gyógypedagógus dönti el a gyermekcsoport, illetve az adott gyermek alapos ismerete birtokában, hogy melyik foglalkozásformát választja, hogy egy-egy foglalkozás mennyi ideig tart, az ismeretnyújtásban - szerzésben milyen mélységig jutnak el.

Mindehhez nagyon jól képzett szakemberre, a gyermek feltétlen elfogadására van szükség, hogy tanítványaink szocializációjának érdekében mindent megtegyünk, bennük az összetartozást, a problémamegoldó készséget, az önértékelést, a humort is fejleszthessük a kognitív funkciók fejlesztésén túl úgy, hogy az alapvető gyermeki tevékenység, a játék szerepe megmaradjon.

A foglalkozások egymással igen szoros kapcsolatban vannak. A foglakozásokon szereplő témakörök elkülönítve is feldolgozhatók, de komplex módon is, amikor egy adott témához rendeljük a képességfejlesztést, s a foglalkozások nem különülnek el.

Az fontos, hogy bármilyen feldolgozási módot választunk, a gyermek és speciális nevelési szükséglete a meghatározó.

Pedagógiai adatkezelés

Az adatrendszer az, ami segíti a program lebontását, megvalósítását.
A gyermekcsoport szokás és szabályrendszerét, eseménytervet, pedagógiai tématervet készítünk.
Minden gyemeknek személyi irattartója van, amelyben a rá vonatkozó összes eseményt, megfigyelési eredményt, fejlődési jellemzőt bejegyzünk.

Diagnosztikai mérést végzünk az óvodában lépéskor, majd egy év elteltével, valamint az óvodai időszak végén. Célunk, hogy ezzel mérhessük a hozzáadott pedagógiai értéket.

A nevelési program értékelése, felülvizsgálata, érvényessége

A programban megfogalmazott célok és feladatok megvalósítását a nevelőtestület minden év végén vizsgálja.
A megvalósulás szintjét összevetjük a gyermek egyéni fejlődésének menetével, ezt elemezzük, értékeljük.
A program felülvizsgálatát kezdeményezheti jogszabály, a nevelőtestület, a fenntartó, a szülői közösség, a diákönkormányzat.
Az óvodai nevelési programot a nevelőtestület fogadja el, a szülői közösség és a diákönkormányzat véleményének és javaslatainak figyelembevételével, a fenntartó jóváhagyásával válik érvényessé.
Érvényessége korlátlan idejű, de felülvizsgálatát legalább 5 évente meg kell valósítani.

Tartalomjegyzék

Ajánlás
Bevezető
I. A korai segítségnyújtás gyógypedagógiai óvodai nevelés indokoltsága 5
Az iskoláskor előtti nevelés rövid történeti áttekintése 7
II. A gyógypedagógiai óvoda nevelési koncepciója 10
A fejlesztés legfontosabb területei 10
III. Fejlesztési célok 12
IV. Tartalom 15
Foglalkozási formák a gyógypedagógiai óvodában 15
A foglalkozások heti rendszeressége 17
Szokások kialakítása 17
Képességfejlesztés a célzott foglalkozásokon 23
1. Útban az önállóság felé 23
2. Mozgásfejlesztés foglalkozás 29
Az értelmi fogyatékos gyermek mozgásának jellemzői 30
Az óvodába kerülő gyermek mozgásának jellemzői 31
A mozgásfejlesztés területei 32
Elvárások az óvodáskor végén 37
3-Beszédfejlesztés és környezeti nevelés 38

Az értelmi fejlődésükben középsúlyos fokban sérült gyermekek beszédfejlődési sajátosságai 40
Az óvodába kerülő gyermekek beszédfejlődési sajátosságai 41
Témakörök a környezet megismerésére 44
A beszédfunkciók fejlesztése és korrekciója 46
Az értelmi fogyatékos gyermekek beszéde az óvodáskor végén 47

4. Játékra nevelés 48
Az értelmi fogyatékos gyermek játékának jellemzői 50
A játék helye az értelmi fogyatékosok nevelésében 51
Megtanulandó játékok 52
Elvárások az óvodáztatás végén 54
5. Ábrázolás-alakítás 55
Az értelmi fogyatékos óvodás vizuomotoros készségének jellemzői 57
A vizuomotoros készség fejlesztésének feladatai 58
Az ábrázolás alakítás fejlesztésének lehetőségei 59
Elvárások az óvodáskor végén 60
6. Egyéni fejlesztés 61
A mozgásfejlesztésre irányuló gyakorlatok 64
A beszédindítást segítő gyakorlatok 64
A megismerő tevékenység fejlesztését szolgáló gyakorlatok 64
A vizuomotoros koordináció fejlesztését szolgáló gyakorlatok 65
7. A zenei nevelés alapjai 66
A zenei nevelés helye a gyógypedagógiai óvodában 68
8. Kiegészítő terápiák 70
V. Szervezeti és időkeretek 72
VI. Ellenőrzés, értékelés 76

1. A gyermek fejlődési ütemének ellenőrzése 76
2. A programellenőrzés és értékelés rendszere 76
VII. Személyi ellátottság 78
VIII. Tárgyi feltételek 79
IX. Kapcsolatok 80
Zárógondolatok 83
Tartalomjegyzék 84